3 1761 04263 8866

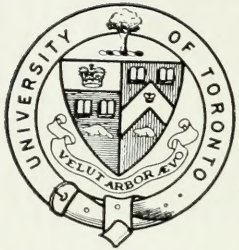

PURCHASED FOR THE

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

FROM THE

CANADA COUNCIL SPECIAL GRANT

FOR

History of ART /68

BIBLIOTECA POPULAR
DE «L'AVENC»

POMPEU FABRA

QÜESTIONS DE GRAMATICA CATALANA

Llibreria «L'AVENÇ»: Rambla de Catalunya, 24
BARCELONA

Num. 114 50 centims

VOLUMS PUBLICATS

ALMIRALL, VALENTÍ. — **Articles literaris** (25).
ALCOVER, JOAN. — **Art i Literatura** (31).
ALADERN, JOSEP. — **La gent del llamp** (6).
ALOMAR, GABRIEL. — **Una vila que s mor. Tot passant** (24.)
ANDERSEN. — **Contes** (primera serie). Traducció den J. Masso Ventós (69).
AVEBURY, LORD. — **Els plaers de la vida.** Trad. den R. Patxot i Jubert (60-61-62).
Balades i contes japonesos. Traducció d'Eduard Llorens (103.)
BARTRINA, JOAQUIM M.ª — **Perpetuines** (75).
BERTRANA, PRUDENCI — **Crisalides** (70).
BISSON, ALEXANDRE. — **La senyora X,** drama en quatre actes. Traducció den Narcís Oller. (113).
BUSQUETS I PUNSET, A. — **Del Montseny** (15).
CALVET, AGUSTÍ. — **Sentiment,** novela (39).
Cançons populars catalanes (1.ª serie) (2.ª edició) (90).
— — — (2.ª serie) (100).
— — — (3.ª serie) (110).
CASES-CARBÓ, J. — **Catalonia** (assaigs nacionalistes) (81).
CATALÀ, VICTOR. — **Ombrivoles** (2.ª edició) (17).
CHATEAUBRIAND. — **Atala.** Traducció den Manuel de Montoliu (93).
Contes populars del Japó. — Traducció den Jaume Massó Torrents (30).
DANT ALLIGHIERI. — **La Vida Nova.** Trad. den Manuel de Montoliu (10).
DOMENECH I MONTANER, LLUÍS. — **Estudis politics** (36).
EMERSON. — **La confiança en si mateix. L'Amistat.** Traducció den Cebrià Montoliu (2.ª edició) (20).
ESCARDOT, L. — **Bolves,** quadrets (52).
ERKMANN-CHATRIAN. — **Rondalles de poble.** Traducció den Joaquim Ruyra (83).
FABRA (POMPEU). — **Qüestions de gramatica catalana** (114).
FLAMMARION, CAMIL. — **Urania.** Traducció den R. Patxot i Jubert (12).
FOLCH TORRES, JOSEP M.ª — **Laria,** novela (27).
— **Animiques** (77).
FUENTES, ENRIC DE. — **Tristors,** novela (32).
GENER, POMPEIUS. — **L'intellecte grec antic** (42).
GIACOSA, J. — **Com les fulles,** comedia en quatre actes. Traducció den Narcís Oller (2.ª edició) (40).
— **Tristos amors,** comedia en tres actes. Traducció den Narcís Oller (2.ª edició) (68).
— **El mes fort,** comedia en tres actes. Trad. de Narcís Oller (78).
GIBERT, VICENS M.ª DE. — **Gent de montanya,** novela (50).
GŒTHE. — **La Margueridet** (escenes del *Faust*). Traducció den Joan Maragall (2.ª edició) (21).
— **Pensaments.** Traducció den Joan Maragall (112).
GOLDONI. **La Dispesera** comedia en tres actes. Traducció den J. Cases-Carbó (57).
— **El Vano,** comedia en tres actes. Traducció den Narcís Oller (86).
— **El sorrut benefactor,** comedia en tres actes (97).

CA

JESTIONS DE GRAMATICA CATALANA

POMPEU FABRA

QÜESTIONS DE GRAMATICA CATALANA

BARCELONA
BIBLIOTECA POPULAR DE «L'AVENÇ»
1911

PC
3823
F32

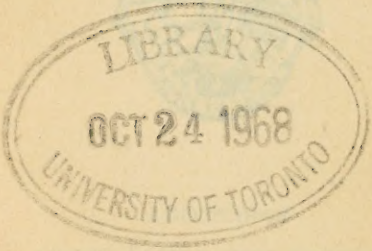

Tip. «L'Avenç» : Rambla de Catalunya, 24

ADVERTIMENT

Els capitols que constitueixen el present volumet foren altres tants articles publicats successivament dins un periode de tres anys en «El Poble Català», de primer quan era revista setmanal i després ja essent diari. No eren articles de circumstancies, l'actualitat dels quals agués de desapareixer. Al contrari : referents els uns a aspectes generals de l'actual llengua literaria i altres a punts concrets de la mateixa subjectes a controversia; portant tots ells força llum a les diverses qüestions lingüistiques tractades, segueixen tenint prou interès i aplicació per als que escriuen i per als que llegeixen el català. Per això·ls fem sortir novament formant col·lecció en aquesta BIBLIOTECA, *amb la confiança de prestar així un servei a les nostres lletres.*

ELS EDITORS

L'obra dels nostres descastellanitzants

El català no n'ha tingut prou amb una desgracia. Quan reneix com a llengua literaria i comença la tasca de descastellanitzar-lo i de polir-lo, un nou flagell li cau assobre: l'incultura filologica i gramatical d'una gran part dels seus conreadors. Pretenem deslliurar la nostra llengua de les defectuositats que presenta degudes a l'influencia castellana, i n'hi anem ineptament introduint d'altres en nombre extraordinari. Sovint sentireu a parlar despectivament del català que ara 's parla, de l'*orrible* català que ara 's parla; seria bo que comencessim a fixar-nos en l'*orrible* català que ara s'escriu.

Descastellanitzar ha esdevingut avui dia sinonim de llunyar-se del castellà, i per llunyar-nos del castellà sovint rebutgem i desfigurem paraules i construccions catalanes pel sol defecte d'assemblar-se massa a les caste-

llanos corresponents. En canvi, cometem castellanismes inconeguts en la llengua parlada i creiem aver fet obra de descastellanització esborrant la *o* final d'una paraula castellanissima o posant un *hi* darrera de un *en ell* traducció servil d'un *en él* castellà. A vegades, fogint d'un castellanisme, caiem en un altre de pitjor. A vegades fogim d'un castellanisme imaginari i caiem en un castellanisme real.

Per tot arreu creiem veure castellanismes: *edat*, *castedat*, no deuran la llur *d* a una influencia castellana? *ambient* no·y deurà la seva *i*, així com els mots terminats en *ancia* i *encia*? Doncs escriguem *etat*, *castetat*, *ambent*, *essença*, *ignorança*... Un om no·s detura a examinar si realment el mot sospitós es degut a l'influencia castellana. *Edat* es ben català, *ambient* té la seva *i* del llatí (*ambiens*), els nostres autors antics estan plens de noms en *ancia* i *encia*; però *edat*, *ambient*, *essencia*, si no son castellanismes, en tenen tot l'aire quan un om els compara amb els mots inventats pels nostres descastellanitzants; i ja n'hi ha prou: la majoria 'ls rebutjarà com a castellanismes. De dugues paraules, de dugues formes, basta que l'una s'assembli menys que l'altra a la castellana corresponent, per a esser sistematicament preferida. Jo conec qui, per aquest motiu, prefereix *vindre* a *venir*, *valdre* a *valer*,

poguer a *poder*... I mentre 'ns entretenim a canviar *edat* en *etat*, *ambient* en *ambent*, *gravissim* en *greuissim*, *xoc* en *topada*, *gracies* en *mercès*, no 'ns en passen pas pocs, de veritables castellanismes! La meitat de la castellanofobia actual, ben encarrilada, bastaria per a netejar en poc temps de tota influencia castellana la nostra llengua; doncs bé, no fóra pas gens dificil de demostrar que 'l català que ara s'escriu es almenys tant castellanitzat com l'*orrible* català que ara 's parla: el seu vocabulari es, en efecte, calcat del castellà, la seva construcció es purament castellana, la seva ortografia mateix està subordinada a la de la llengua oficial. Fins arribem a copiar-ne les equivocacions: aquí tenim, per exemple, el mot *automobil*, que escrivim malament (*automòvil*) per la senzilla raó que 'ls castellans també l'escriuen malament.

Si tenim mal ull per a descobrir castellanismes, encara tenim pot-ser pitjor mà per a esmenar-los. Quan ens adonem d'un castellanisme, real o imaginari, aviat ho tenim arreglat. Sovint no es qüestió sinó de suprimir o canviar alguna lletra. *Plasso* es evidentment un vergonyós castellanisme, però li treiem la *o*, i eus-lo aquí transformat en una paraula catalana. El mateix procediment aplicat a *cupo* donaria *cup*, que no 'ns convé; doncs,

en lloc de suprimir la *o*, la canviem en *u*, i ja està arreglada la cosa. La morfologia i la semasiologia catalanes no tenen secrets per a nosaltres; nosaltres sabem derivar d'un adjectiu com *greu* un superlatiu *greuíssim*; nosaltres sabem fer d'una conjunció deductiva una conjunció causal. Se tractava, en efecte, de combatre el castellanisme *pues*; doncs bé, si la conjunció catalana *doncs* tradueix admirablement el *pues* castellà en frases com *Está lloviendo? pues no salgamos* (*pues* deductiu), res no·ns impedeix d'emplear-la per traduir frases com *Estará enfermo, pues no me escribe* (*pues* causal). Quant a la generació de *greuíssim*, no pot esser més clara: desde ·l moment que·l positiu es *greu* i no pas *grave*, el superlatiu no podia evidentment esser altre que *greuíssim*, com si de *breu* no formessim *brevíssim*, de *blau blavíssim* i de *suau suavíssim*. Per altra part, rebutjar *gravíssim* perquè ·l positiu es *greu* suposaria rebutjar *notabilíssim* perquè diem *notable* o *sacratíssima* perquè diem *sagrada*. Un raonament analeg va portar a escriure *barbrismes* l'autor d'un diccionari de *barbarismes*!

Com un om pot veure, aquí fem i desfem a nostra voluntat; qualsevol té dret a malmetre o a inventar paraules o a canviar-ne la significació. Recentment un gramatic vol que

ocell no signifiqui *ocell* (es dir, *ave*) sinó *pájaro*. L'unic remei contra 'ls procediments arbitraris dels nostres descastellanitzants fóra l'estudi dels nostres autors antics: ell ens ensenyaria que *ocell* (equivalent al francès *oiseau*) tradueix *ave*[1], que *edat*, *ambient*, *gracies* són paraules perfectament catalanes, que *doncs* no pot usar-se pas sempre en lloc de *pues*, ens ensenyaria a construir com cal les proposicions de relatiu, a arreconar formes com *volguer*, *sapiguer*, *sigués*, *vegés*, a usar amb moderació les partícules atones *hi* i *en*. Però no cal, perxò, que 'ns fem gaire il·lusions: si 'ls nostres descastellanitzants llegeixen algun cop els nostres autors mig-evals, es més aviat per fer-nos present d'algun preciós arcaisme perfectament inutil. Sempre hem estat afectats a l'arcaisme; escrivint sistematicament *mon* en lloc de *el meu*, *ani* en lloc de *vaig anar*, preferint *quiscun* a *cadascú*, *qualque* a *algun*, *jorn* a *dia*, ens fem candidament l'illusió que 'l nostre pobre català torna 'l més pur catalanese. No 'y ha altre inconvenient

1) ...cervos, lehons, *falcons*, *aguiles*, *perdius*, *faysans* e altres moltes bisties e *ocels*... BERNAT METGE. | ...e un *colom* ama mes son par *colom* que no fa caval ne *altre auçel*. LLULL. | ...*voltors*, corbs e altres *aucells de rapina*. TIRANT LO BLANCH.

sinó que·ls arcaismes són terriblement perillosos en mans inexperimentades: l'altre dia llegiem en un diari català que un orador avia estat aplaudit tant sols per *quiscuns* concurrents!

Res més convenient i necessari que l'estudi de la llengua antiga, però perquè aquest estudi fos profitós de debò, ens caldria una preparació filologica de què manquem completament avui dia. Es inimaginable, per exemple, el bé que faria la creació a Catalunya d'una catedra de llengües romaniques. Fóra començar per on cal començar. Però nosaltres comencem per l'ultim, i ja·ns posem, tot satisfets, a escriure gramatiques didactiques; les circumstancies ens hi empenyen, i les que surten son rebudes amb el més gran entusiasme. Per la meva part, cada cop que tinc noticia de l'aparició d'algun d'aquests llibres, tremol pensant què deuran ensenyar als nostres nois. Els ensenyaran que *doncs* es una conjunció causal? que *quin* es un pronom relatiu? que cal farcir la frasa de *ens* i de *his*? que cal dir *au* en lloc d'*ocell*? Els ensenyaran tant sols gramatica general? Perquè la veritat es que estem lluny de poder dir que·ls nostres llibres didactics siguin millors que·ls pitjors castellans. Tinc una gramatiqueta al davant que diu, entre altres disbarats, que totes

les paraules tenen accent prosodic, que en castellà totes les vocals son toniques, que la *x* catalana sona com la *ch* castellana i que la *g* final de *boig* té·l mateix sò que la *g* de *ginesta!*

El «doncs» causal

I

La nostra premsa ·ns serveix quotidianament i profusament una vasta col·lecció de faltes de sintaxi. Emplear l'interrogatiu *quin* en lloc del relatiu *qual*, traduir el *cuyo* castellà per *qual* o per *quin*, fer de la combinació *els hi* el datiu del pronom de tercera persona, aquestes faltes i d'altres no menys serioses són, com tot-om sab, el nostre pa de cada dia de la premsa catalana. Però, — té raó en Joaquim Cases, — entre tantes faltes, potser no n'hi ha cap de tant vergonyosa com el *doncs* amb que·ls nostres periodistes traueixen el *pues* causal dels castellans i que·ns serveixen també quotidianament i profusament.

Imagineu-vos que llegissiu, en un text castellà, això: «*Entre las víctimas se creía que había el célebre tenor N., pero este rumor ha*

resultado inexacto, luego *dicho tenor no se embarcó por encontrarse algo indispuesto.*» Vos fregarieu els ulls creient que no heu llegit bé; puix el fet que·l tenor N. no s'agués embarcat es clar que no es la conseqüencia sinó la causa de resultar inexacta la nova de la seva mort. I quan veiessiu que realment el text diu *luego,* no podrieu sinó creure que·s tracta d'una errada d'impremta.

Doncs una cosa com aquest *luego* es el *doncs* causal avui a la moda. La clausula citada no es sinó la traducció d'aquesta altra, treta d'un diari català: «Entre les victimes se creia que hi avia ·l celebre tenor N., però aquest rumor ha resultat inexacte, *doncs* dit tenor no s'embarcà per trobar-se quelcom indisposat». Fixeu-vos bé: la proposició *doncs dit tenor no s'embarcà* es l'equivalent exacte de la proposició castellana *luego dicho tenor no se embarcó;* puix el *doncs* copulatiu es una conjunció deductiva: vol dir el mateix que *luego.* Tenim, doncs, una particula deductiva empleada com a conjunció causal, es dir, com a sinonim de *perquè*: això es el *doncs* causal!

Aquest *doncs* causal es tota una troballa dels nostres imponderables *descastellanitzants.* Se tractava, en efecte, de trobar una paraula que traduís exactament el *pues* causal dels castellans, el qual menaçava d'invadir la

nostra llengua escrita... Sembla que la cosa indicada auria estat de veure quines eren les conjuncions causals del català antic i de triar la que semblés més facilment adoptable. Doncs no; els nostres descastellanitzants ho han fet millor i més senzill : han agafat una conjunció *deductiva* i n'han fet tot tranquilament... una conjunció *causal!* El fet que, en determinats casos, el *pues* castellà pot traduir-se per *doncs*, els ha fet creure que *doncs* era l'equivalent de *pues!*

I la novella conjunció causal ha anat estenent-se depressa per la llengua escrita. Els nostres diaris l'empleen gaire bé sistematicament. N'hi trobareu en totes les seccions, aduc en una gran part del articles signats; però sobretot en la secció telegrafica, en la qual es traduït el castellà mecanicament, paraula per paraula, i a la paraula castellana *pues* li ha pertocat esser traduïda per la paraula catalana *doncs*.

Es deplorable: el *doncs* causal, esdevingut endemic en el català de les nostres publicacions més llegides! Però la cosa verament desconsoladora seria que s'encomanés a la llengua parlada; perquè mentre això no sigui, mentre 'l *doncs* causal no passi d'esser una cosa manllevadiça, volguda, hi ha l'esperança que, pervinguts a una major cultura

gramatical i literaria, la llengua escrita no tardarà a treure-s de sobre un defecte tant gros com es el *doncs* en qüestió. Però suposeu que aquest *doncs* arribés a introduir-se en la llengua parlada. Qui l'en treuria llavores? Seria una tara més del català parlat, un motiu més de distanciació entre la llengua literaria i la llengua parlada.

Perquè la llengua literaria no podria pas sinó refusar-se a donar a la conjunció *doncs* un valor causal, oposat al deductiu que ha tingut en totes epoques. Del contrari, se seguiria o bé la mort del *doncs* deductiu davant del *doncs* causal, rompent-se així sense solta la continuitat istorica de la llengua, o bé l'acumulació, en una mateixa paraula, de dos valors diametralment oposats, abans expressats per conjuncions distintes; cosa aquesta ultima, amb la qual no es pas dificil de veure que la llengua·y perdria extraordinariament. Imagineu-vos un raonament qualsevol jugant-hi una copulativa que pot significar igualment *per consegüent* i *perquè*.

Jo dic: *Aquesta figura té tres costats, doncs es un triangle.* Això, en bon català significa: aquesta figura que (per tal o tal raó) sabem que té tres costats, es *per consegüent* un triangle: es un triangle perquè té tres costats. Però la mateixa frasa, en el català dels nostres *des-*

castellanitzants, vol dir tota una altra cosa, vol dir: *aquesta figura té tres costats* PERQUÈ *es un triangle*. Vol dir *aquesta figura té tres costats* PERQUÈ *es un triangle*, però al mateix temps pot voler dir *aquesta figura té tres costats*, PER CONSEGÜENT *es un triangle*, perquè ·ls nostres *descastellanitzants* continuen empleant la copulativa *doncs* amb el seu valor deductiu; en el llur llenguatge, *doncs* significa *per consegüent* i *perquè!*

II

Una proposició de causa no pot mai esser introduida per la conjunció *doncs*.

Proposició de causa es aquella que expressa la raó, el motiu, la causa de la cosa expressada per una altra proposició. Ex.: *No·y vaig poder anar, perquè estava malalt*. La proposició *perquè estava malalt* es una proposició de causa (i *perquè*, una conjunció causal). *Ja que jo no·y era, podien deixar-ho per a un altre dia*. La proposició *ja que jo no·y era* es una proposició de causa (i *ja que*, una conjunció causal. Les conjuncions causals, es dir, que serveixen per a introduir proposicions de causa, són, entre altres, *perquè*, *ja que*, *puix que*, *puix*,*car*).

Ara bé, mentre durarà la passa de *doncs* causal que estem patint, sempre que·ns vin-

drà a la ploma un *doncs*, hem de veure si la proposició que anem a introduir es una proposició de causa. Si ·u es, ens cal rebutjar el *doncs* i escriure en lloc seu *puix* o qualsevol altra conjunció causal. En cas contrari, podem escriure *doncs*.

Si al girar en català una frasa tal com: *Estará enfermo, pues no me escribe*, ens passava pel cap de traduir el *pues* per *doncs*, no·ns cal sinó considerar que la segona proposició es de causa per veure tot seguit que·l *doncs* no hi escau. En canvi, una frasa com aquesta: *¿Está lloviendo? Pues no salgamos*, o com aquesta altra: *¿Pues quién vendrá?* estan perfectament traduides dient: *Està plovent? Doncs no sortim; Doncs qui vindrà?*

El *doncs* es deductiu, continuatiu, però no causal. Així, està molt bé en les frases següents, tretes d'autors antics; però està, en canvi, completament fòra de lloc en les tres frases modernes que citem més avall, tretes d'un discurs d'en Carner.

Exemples antics (*doncs* bons):

«...la ànima racional es creada a fi que tostemps entena, am e recort Deu; e si era mortal, no faria sempiternalment ço per què seria creada; *donchs* segueix-se que es immortal.»

«Los aucells fan nius, les feres cerquen ca-

vernes en que habiten, e·ls peixos, roques en que·s meten; *donchs*, qui pot dir que no usen de rahó?»

«Deya sanct Agustí que negú no pot amar ço que no coneix; *doncs* si Deu volem amar cové que hajam sciencia e conexença sua.»

Exemples moderns (*doncs* dolents):

«...en els paisos llatins les masses obreres han fet marrada, *doncs* han sigut distretes dels seus propris interessos.»

«Aquest exemple deuen imitar-lo les nostres classes obreres, *doncs* aquesta tactica ha portat grans aventatges...»

«A tots els homes reflexius jo·ls demano que estudiin serena y imparcialment el problema, *doncs* estic segur que arribaran a la mateixa conclusió.»

En aquests tres exemples moderns, les proposicions introduides per la conjunció *doncs* essent proposicions de causa, la frasa resulta mal construida; auria calgut emplear, en lloc de *doncs*, la conjunció *puix*, com, per exemple, en les frases següents tretes. del *Tirant lo Blanc*.

«Comtessa, a mi par que vós me donau bon consell, *puix* la ciutat es tan forta e ben provehida de totes coses necessaries a la guerra.»

«Los parents de la comtessa la pregaren

se·n tornàs e dexàs allí son fill, *puix* lo rey ne prenia carrech.»

«O mare semblant a ovella fecunda qui has parit lo fill per a esser mort e trocejat en la cruel batalla! Mas que m'aprofita dolre sobre cas inremeyable; *puix* lo Rey no pot haver pietat de mi ni de mon fill?»

«Que.m valen a mi los bens ni les riqueses, *puix* so destituhida de tot goig, plaer e consolació...?»

«...jamés yo consentí ni ginyí mal negú per als quatre cavallers.—Be som certs, dix lo Rey, que vostra honor es salva; emperò *puix* lo cas s'es seguit, anem a la sglesia del senyor sanct Jordi e hoyrem aquí missa e farem-los la honor que ells son merexedors, *puix* sabem que son Reys coronats.»

Una altra conjunció causal era *car* (l'adopció de la qual no·m sembla pas necessaria): «...lunya tota paor de tu, *car* yo so aquell que penses»—«mas... yo no creuré que siau mort, *car* homens morts no parlen.»

Eus-aquí finalment algunes frases en les quals figura·l *doncs* (deductiu o continuatiu) al costat del *puix* o del *car* (causals):

«...e vosaltres ab gran maldat a trayció li haveu feta sentir dolor inestimable... *doncs*, com podeu demanar misericordia, *puix* en vosaltres no s'es trobada?»

«...e dixeren que mes volien morir que sofrir tan gran onta com aquesta seria. E dix lo Rey: *Donchs, pus*[1] yo·us veig en tan bona voluntat, pensem-nos de ben defendre...»

«Racional dius encara que es la ànima dels bruts per ço com aquells esquiven perills e cerquen plaers... fan nius e moltes altres coses consonants a rahó. Si tu sabesses be la sua definició, no haguesses axí parlat. Hoyes, *donchs*, e torna a dret camí, *car* descarrerat est.»

«Mas l'anima racional es simple naturalment e sens composició, *car* de no res la creá Deu; *donchs* es immortal.»

---

1) Una altra forma del *puix*. Una tercera forma, bastant empleada modernament, es *puig*.

La combinació pronominal «els hi»

Fins en bons autors no es rar de trobar usada la combinació *els hi* en lloc del datiu *els*. Ex.: *Els hi fa mal el cap*, *No·ls hi agrada gens*, *Doneu-los-hi flors*, en lloc de *Els fa mal el cap*, *No·ls agrada gens*, *Doneu-los flors*. Molts cops ha cridat om l'atenció sobre aquesta falta de gramatica; però ha estat completament en va.

També es molt freqüent l'empleu de *els hi* en lloc d'altres combinacions pronominals. Ex.: *Aquest plec ja·ls hi portaran*, en lloc de *Aquest plec ja·ls el portaran*. *Això no·ls hi podran dur*, en lloc de *Això no·ls ho podran dur*.

No es dificil de coneixer quan cal rebutjar la combinació *els hi*, ni es tampoc dificil de fer la correcció corresponent. Basta examinar, en cada cas, quins són els *complements nominals* que tractem de reemplaçar amb la dita *combinació pronominal*.

Tot-om sab prou el que es un complement. En la proposició *Tu culls flors*, la paraula *flors* es un complement del verb *culls*; complement nominal, puix conté un nom: *flors*. En la proposició *Tu dónes flors als teus cosins* el verb *dónes* va acompanyat de dos complements: l'un es *flors*, l'altre es *als teus cosins*; amdós, complements nominals. En la proposició *Aquesta tarda hem vist tes germanes al teatre*, el verb *hem vist* porta tres complements nominals: *tes germanes, al teatre*[1], *aquesta tarda*.

Sabem, per altra part, que·ns esdonat molt sovint reemplaçar els complements nominals d'un verb per particules atones, — complements pronominals. Si estem parlant de *flors*, la proposició *Tu·n culls* vol dir el mateix que *Tu culls flors*; la particula atona *en* hi reemplaça ·l complement nominal *flors*. Analogament una preposició com *Tu dónes flors als teus cosins* pot transformar-se en *Tu·n dónes als teus cosins*, *Tu·ls dónes flors*, *Tu·ls en dónes*,

1) Es costum (no gaire bo, però que seguim en el present article perquè ·ns facilita l'exposició) nomenar complements dels verbs, no sols els complements propriament dits, sinó les determinacions circumstancials (denominades generalment *complements* circumstancials o adverbials).

on el pronom aton *els* reemplaça ·l complement *als teus cosins*, i la particula *en*, el complement *flors*. Fent el mateix en la proposició *Hem vist tes germanes al teatre*, tenim: *Les hem vistes al teatre*, o bé: *Hi hem vist tes germanes*, o bé: *Les hi hem vistes*, on el pronom aton *les* reemplaça ·l complement *tes germanes*, i l'adverbi aton *hi*, el complement *al teatre*.

Ara bé: *els hi* essent la combinació de *dos* complements pronominals, no·ns es dat emplear-lo en el lloc d'*un sol* complement nominal.

Així, no·ns es donat reemplaçar la proposició *Tu dónes flors* ALS-TEUS-COSINS per la proposició *Tu·LS HI dónes flors*: cal dir *Tu·LS dónes flors*. En canvi, es perfeta la substitució de la proposició *Tu portes els teus cosins al teatre* per la proposició *Tu·ls hi portes* on el pronom aton *els* vol dir *els teus cosins*, i la particula *hi* vol dir *al teatre*. Si donem, enviem, portem, oferim, demanem, etc., unes caixes a uns omes o a unes dònes, no direm *els hi donem, els hi enviem, els hi portem, els hi oferim, els hi demanem unes caixes*, sinó *els donem, els enviem, els portem, els oferim, els demanem unes caixes*. Així mateix no escriurem *els hi fan mal els peus, els hi ha agradat molt, els hi hem*

dit que ·y aniriem, els hi veig l'intenció, els hi erem aprop, sinó *els fan mal els peus, els ha agradat molt, els hem dit que ·y aniriem, els veig l'intenció, els erem aprop.* Cp. (exemples antics): «...yo per res a present no·*ls* daria pau ni treva.» — «E si la fortuna ·*ls* era tan favorable que·*ls* lexas vençre la batalla...» — «...diran que-*ls* fa mal l'estomech.» — «E nos dixem-los que escoltassen ço que nos *los* voliem dir.» — «...elles creen que totes coses *los* estiguen bé.» — «...los sarrahins... pensant que·l dit senyor Rey *los* era luny...», etc., etc.

La combinació *els hi* no pot esser empleada sinó reemplaçant *dos* complements nominals, com en la proposició *Tu ·ls hi portes* (*els teus cosins al teatre*). Però, aduc en aquest cas, quan l'un dels dos complements equival a *a ells* o *a elles* (complements directius), ens cal molt sovint rebutjar *els hi* i reemplaçar-lo per una altra combinació. Per a saber, en cada cas, quina combinació pronominal cal emplear, basta veure quin seria ·l segon complement pronominal quan en lloc de *els* posessim el complement nominal corresponent: aquell complement pronominal es el que·ns cal emplear darrera de *els*. Suposem, per exemple, una proposició tal com *Envia ·l plec als meus germans*, en la qual tractem

de reemplaçar els dos complements per pronoms atons. Estarà ben dit *Envia-ls-hi*? Si en lloc de *els* posavem el complement nominal corresponent (*als meus germans*), diriem *Envia*-L *als meus germans*; doncs cal dir *Envia-ls*-EL i no pas *Envials*-HI. En aquest cas ens ha calgut reemplaçar *els hi* per *els el*. Es el cas en el qual els antics, invertint l'ordre dels complements deien, *lo-ls*: «L'endemà totes les donzelles lo prengueren e ab molta honor lo portaren fins a la porta de la liça tot armat, liurant-lo als fels que mort o viu *lo-ls* haguessen a restituir.»

Cas en què cal escriure *els la* en lloc de *els hi*: *Demana la clau als veíns. Demana*-LA *als veíns*. Doncs: *Demana-ls*-LA i no pas *Demana-ls*-HI. Exemples antics: «...e enviam-los dir que menjassen la grua e que nos *la-ls* enviavem tota viva.» — «...prestaven pecunia ab condició que hom *la-ls* retés.» — «meteren lo cap sobre lo llit e cobriren-se sperant la mort quant *la-ls* darien.»

Cas en què cal escriure *els els* en lloc de *els hi*: *Demà portaran els mobles a les senyores N. Demà*·LS *portaran a les senyores N*. Doncs: *Demà·ls* ELS *portaran* i no pas *Demà·ls* HI *portaran*. Exemples antics: «Nòs los LX milia sous darem de bon grat, mas que diguen ells que·*ls los* pach hom aquí, no·u poria fer.» —

«... que nos los haviem emparats los feus e les honors e no haviem ahut juhiy de nostra cort. E pus que ans de juhiy *los los* haviem emparats, que-*ls los* rendessem.»

Cas en què cal escriure *els les* en lloc de *els hi*: *Hem donat les joguines a aquelles nenes.* LES *hem donades a aquelles nenes.* Doncs: *Els* LES *hem donades* y no pas *Els* HI *hem donades.* Exemples antics: «E manam que-ls tinguessen appareylat galines vives... e quant ells fossen venguts que *les los* faessen degolar.» «...e que les cartes que nòs haviem feytes als pobladors de Murcia... no *les los* tenia hom, ans *les los* trencaven.»

Cas en què cal escriure *els ho* en lloc de *els hi*: *Diré allò als teus pares.* HO *diré als teus pares.* Doncs: *Els* HO *diré*; i no pas *Els* HI *diré.* Cp.: «E si de ço que saber volen no poden haver lur intenció... s'esforcen saber-ho dels marits lurs, los quals, posat que·*ls ho* diguen, no son gens creeguts».

Notem finalment un cas en què cal dir *els en* en lloc de *els en hi*: *Portareu quatre caixes als senyors N.* EN *portareu quatre als senyors N.* Doncs: *Els* EN *portareu quatre* i no pas *Els* EN HI *portareu quatre.* Altre exemple: *No parlis d'això a tos pares. No·N parlis a tos pares.* Doncs: *No·ls* EN *parlis* i no pas *No·ls* EN HI *parlis.* Cp.: «Una cosa solament vull de tu:

que res que a present hajes vist o hoyt no tengues secret a mos amics e servidors. Car, ultra lo plaer que hauran de mon estament, *los ne* seguirà gran profit.»

Traducció de l'expressió relativa castellana «el que»

En les dues frases que posem a continuació, apareixen els dos valors diferents que·ls castellans donen a la combinació de l'article *el* amb el pronom relatiu *que*.

I.—*Quiere* EL QUE *tú me diste*. (En francès: *Il veut* CELUI QUE *tu m'as donné*).

II.— *El camino por* EL QUE *hemos venido, es...* (En francès: *Le chemin par* LEQUEL *nous sommes venus, est...*)

L'un *el que* ve traduit per dues paraules franceses (*celui que*); l'altre, per una sola (*lequel*).

Recordem que les proposicions subordinades anomenades *de relatiu*, són proposicions atributives, se refereixen a un substantiu de la proposició principal; en la frasa *Vol el llibre que tu·m vas donar*, la proposició subordinada *que tu·m vas donar* es un comple-

ment atributiu de *el llibre*, determina ·l substantiu *llibre* com podrien fer-ho ·ls atributs *vell* (*Vol el llibre* VELL), *meu* (*Vol el llibre* MEU), *d'en Pere* (*Vol el llibre* D'EN PERE); el mot conjuntiu *que* es el *relatiu* i el terme de la proposició principal *el llibre*, al qual se refereix la proposició subordinada, es l'*antecedent* d'aquest relatiu, antecedent que pot reduir-se al simple article en frases com aquesta: *Quin llibre vol? Vol* EL *que tu·m vas donar.* Doncs bé, en la primera de les dues frases citades (*Quiere el que tú me diste*), *el* es un antecedent i *que* un relatiu; i en la segona (*El camino por el que hemos venido...*), *el que* es tot ell un relatiu, l'antecedent del qual es *el camino.*

Són exemples de *el que* combinació de *el* antecedent i *que* relatiu (primer valor): *El perro que han comprado es blanco*; EL QUE *perdieron era negro.* (*Le chien qu'ils ont acheté est blanc*; CELUI QU'*ils ont perdu était noir*). — *Voy á comprar* LOS QUE *vimos ayer.* (*Je vais acheter* CEUX QUE *nous avons vus hier*). — *¿Cuál quieres?* LA QUE *está cerca de ti.* (*Laquelle veux-tu?* CELLE QUI *est près de toi*).— LAS QUE *yo quiero son las blancas.* (CELLES QUE *je veux sont les blanches*).

Són exemples de *el que* simplement relatiu (segon valor): *La hija de mi amigo,* AL QUE

he hablado esta mañana. (*La fille de mon ami,* AUQUEL *j'ai parlé ce matin*). — *La hija de mi amigo, á* LA QUE *he escrito esta mañana.* (*La fille de mon ami, à* LAQUELLE *j'ai écrit ce matin*). — *Las sillas en* LAS QUE *nos hemos sentado.* (*Les chaises sur* LESQUELLES *nous nous sommes assis*).

Es de notar que·l segon *el que* (simplement relatiu) es reemplaçable per *el cual* o pel relatiu senzill *que*, mentre que·l primer *el que* (combinació d'antecedent i de relatiu) no pot esser reemplaçat ni per *el cual* ni per *que*. Un om por dir indiferentment *El camino por* EL QUE *hemos venido* o *El camino por* EL CUAL *hemos venido*; però no pot dir *Quiere* EL CUAL *tú me diste* en substitució de *Quiere* EL QUE *tú me diste*. En la frasa *La relación de las aventuras de Don Quijote, en* LA QUE *los lectores vulgares*, etc., la combinació *la que* té·l segon valor, puix podria dir-se en LA CUAL *los lectores vulgares*. En canvi, en la frasa *Esta obra y* LA QUE *escribió dos años más tarde* etc., la combinació *la que* té·l primer valor, ja que no podem pas dir *y* LA CUAL *escribió dos años más tarde*.

Ara bé, la combinació castellana *el que* pot esser traduida en català per *el que* (si no·u es per *aquell que*) quan es la combinació d'un *el* antecedent amb un *que* relatiu (*el que* equi-

valent a *celui que* o *celui qui* i no reemplaçable per *el cual*); però quan es un simple relatiu (*el que* equivalent a *lequel* i substituible per *el cual*), l'auriem de traduir per *el qual*, i no pas per *el que* com solem fer-ho. Ex.: *Vol* EL QUE *tu·m vas donar*; — *El goç que han comprat es blanc*; EL QUE *van perdre era negre*;—*Vaig a comprar* ELS QUE *vam veure air*; — *Quina vols*? LA QUE *es aprop teu*; — LES QUE *jo vull són les blanques*; — però no pas *El camí* PEL QUE *hem vingut*, sinó *El camí* PEL QUAL *hem vingut*; — no pas *La filla del meu amic, a* LA QUE *he escrit aquest matí*; — ni *Les cadires en* LES QUE *·ns hem assegut*; — ni *Els omes contra* ELS QUE...; — sinó *La filla del meu amic, a* LA QUAL *he escrit aquest matí*; — *Les cadires en* LES QUALS *ens hem assegut*; —*Els omes contra* ·LS QUALS...

Una observació: no traduím mai *el que* per *el quin* (*quin* no es relatiu, sinó interrogatiu: *Quin tens*? *No sé quina té. Pregunta-li quins vol*; o ponderatiu: *Quin noi més petit*! *Quina dòna més aixerida*! *Quins omes més estranys*!) No escriguem *Els omes contra* ·LS QUE..., però tampoc *Els omes contra* ·LS QUINS...

L'article neutre

Tot-om sab que ·l castellà posseeix un article masculí *el* i un article neutre *lo*: *el bueno* i *lo bueno, el que V. quiere* i *lo que V. quiere.*

El català modern també posseeix un article neutre diferent del masculí. Per als que rebutgen la forma *el*, l'article masculí es *lo* reductible a *l* i l'article neutre es *lo* invariable. Ex.: *lo pare, ab lo pare, l'avi sense·l pare; lo bo, lo unic, de lo bo lo millor.* Per als que accepten la forma *el*, l'article masculí es *el*, *l'*o *·l* i l'article neutre es *lo*. Ex.: *el pare, amb el pare, l'avi sense ·l pare; lo bo, lo unic, de lo bo lo millor.*

Ara bé, la diferenciació dels dos articles masculí i neutre en el català modern ¿no es un castellanisme? Si·u fos, vet-aquí que, en el Congrés de la llengua catalana, l'auriem deixat passar sense dir-ne res, en aquell Congrés on precisament tot ens feia olor de

castellanisme: HE *estat* era un castellanisme; *hem* VIST *tes germanes* era un altre castellanisme; *estimeu* A *qui us estima*, un altre... Es segur que tot això no són castellanismes; en canvi, la dita diferenciació té tot l'aire d'esse-n un.

Fixem-nos només en els tres fets següents:

I. En català antic l'article neutre té la mateixa forma que ·l masculí. L'article masculí es *lo*, que, davant o darrera vocal, pot reduir-se a *l*; l'article noutre es *lo*, reductible a *l* davant o darrera d'una vocal. El català antic no coneix, doncs, la diferenciació moderna.

II. El castellà es la sola llengua romanica que posseeix un article neutre diferent del masculí. El português *o*, el francès *le* o *l'*, l'italià *il*, *lo* o *l'* són igualment masculins i neutres. Sols el castellà té un *lo* neutre al costat d'un *el* masculí.

III. No són estranyes al català modern expressions com aquestes: *El bo es que no ha vingut*, *El que jo·t dic es que no vindrà*, *No parlem del que farem*, en les quals *el* es un article neutre. Però aquestes expressions, que diem, no les solem escriure. Una distinció rigorosa entre l'article masculí i el neutre seria, doncs, més cosa de la llengua escrita que de la parlada; i, dins aquesta, el *lo* neutre sembla menys generalitzat entre ·l poble que entre ·ls

que han rebut una influencia castellana més forta.

Els exemples següents proven suficientment que ·l català antic no feia cap distinció entre ·ls articles masculí i neutre:

«...a mi no es forçat que puga fer més de-*l* possible.»

«...de-*l* bo tria hom lo millor.»

«...e desija lo cor coses nocives e avorreix coses utils... e no decerneix lo ver de-*l* fals.»

«...Si se acostuma... a haver poder de fer be, afrevoleix en si lo poder de fer mal; e açò mateix se segueix de-*l* contrari,»

«...donar compliment a-*l* que es estat deliberat.»

«...com no·m responeu a-*l* que us demane?

«...estava continuament atenta a-*l* que deyen.»

«E per venir a-*l* que vull dir e satisfer a-*l* que la senyoria tua me ha dit.»

«...pensant com havia dada fi a-*l* que tant havia desitjat.»

«...perdon-me la excellencia vostra de-*l* que diré.»

«...no prengau enuig de-*l* que us diré.»

«...la excellencia vostra sta admirada, e tots los altres, de-*l* que Phelip ha fet...»

«...la roba ja no·s pot guastar més de-*l* que es.»

«...us tinch molta obligació de-*l* que per mi fet haveu.»

«Ab gran rahó se creurà de vós tot lo contrari de-*l* que la vostra lengua manifesta.»

«...allò era molt poc en sguart de-*l* que ell desijava.»

«...la lengua rahona lo contrari de-*l* que té en lo cor.»

«E semblants paraules deya lo Rey... manifestant dolre-s molt de-*l* que fet havia.»

«E encara yo no sé quina rahó done de-*l* que dech fer.»

«E Tirant li donà ses instruccions de-*l* que tenia de dir al Rey de Sicilia.»

«...car tot açò e lo més de-*l* que us he recitat es stat en mon temps.»

«...car yo a vós per a sempre vull servir com a senyora que sou de mi... suplicant-vos de molta gracia conega en vostra gentilesa que sou contenta de-*l* que he fet per vós.»

«...gran consolació tenim de-*l* que 'ns haveu dit.»

«E si la divina Providencia me fa gracia que puga atenyer la fi de-*l* que tinch començat...»

En totes les frases transcrites escriuriem avui *lo* en lloc de *l*. Doncs bé, si·ls antics no feien cap distinció entre l'article neutre i el masculí,—escrivint *Estava atenta al que deyen*,

No decerneix lo ver del fals, etc.,— i expressions com aquestes són encara vivents, — puix parlant diem prou sovint *Escolta ·l que·l dic, Parlem del que farem.* etc., — ¿no fóra més raonable que, en lloc de rebutjar sistematicament aquestes construccions, miressim, al contrari, d'anar introduint l'article neutre *el* en la llengua escrita, tendint a fer desapareixer la diferenciació dels dos articles masculí y neutre?

Pot objectar-se que aquesta diferenciació es aventatjosa. Es indubtable que té ·ls seus aventatges; però aquests no són de molt tant grans com sembla a primera vista. Les altres llengües romaniques se·n passen molt bé. *Le bon* francès, *il buono* italià signifiquen adés *el bueno*, adés *lo bueno*. En aquestes llengües d'adjectiu substantificat no té una forma especial, diferent de l'adjectiu masculí, com en castellà. Una inferioritat, si ·s vol, però ·l que succeeix es senzillament que aquelles llengües no recorren a l'adjectiu substantificat amb la mateixa freqüencia que la llengua castellana. Però ·ls catalans, tenint sempre al davant el model del castellà, traduint constantment d'aquesta llengua, copiant-ne servilment totes les construccions, ens avem acostumat a recorrer a la substantificació de l'adjectiu amb la mateixa freqüencia que ·l castellà, i,

naturalment, avui ens arriba a semblar que ·ns fóra gaire bé impossible d'escriure quatre ratlles sense disposar d'un article neutre diferent del masculí. Posem-nos, però, a traduir del francès o de l'italià i ens sortiran llargues clausules, pagines enteres, sense un adjectiu neutre. Cada llengua té ·ls seus recursos, els seus mitjans d'expressió, i segons siguin aquests recorre amb preferencia a unes construccions o a les altres. Mentre seguirem construint a la castellana, es clar que necessitarem els mateixos mitjans d'expressió que ·l castellà i aurem de trobar desaventatjós de renunciar a qualsevol d'ells.

Quan l'article es empleat com antecedent d'un relatiu, el context ens indica gaire bé sempre prou clar si ·s tracta d'un neutre o d'un masculí encara que donem a amdós articles la mateixa forma. Si estem parlant de *llibres* la frasa *El que vós dieu es molt antic* vol dir evidentment *El que V. dice es muy antiguo*; en canvi, *Estava atenta al que deien* (en què *el* no pot referir-se a cap substantiu anterior) voldrà dir *Estaba atenta á lo que decían*. En aquest cas, com sabem, el francès recorre al seu demostratiu, que té una forma per al masculí (*celui*) i una altra per al neutre (*ce*). El català antic recorria analogament a *ço* neutre, diferent del masculí *ceyl*: *ço que veig* (*lo que veo*),

ceyl que veig (*el que veo*). Però, amb el temps, *ceyl* i el seu femení *ceyla* son reemplaçats per *lo* (o *l*) i *la*, i, finalment, *ço* ho es per *lo* (o *l*). Alguns han intentat modernament escriure *ço que* en lloc de *lo que*, resurrecció que veiem molt difícil (recordem que la decadencia del demostratiu-antecedent *ço* ja 's manifesta dins el mateix català antic, com ho proven els exemples citats més amunt: «donar complidament al que es estat deliberat» i següents.

Les preposicions atones «de», «en» i «a» davant de la conjunció «que»

Els castellans diuen *Me quejo* DE *su conducta* i *Me quejo* DE QUE *hayan hecho esto; Estoy seguro de ello* i *Estoy seguro* DE QUE *vendrá; Su madre consiente* EN *venir* i *Su madre consiente* EN QUE *venga conmigo; Me ha obligado* Á *hacerlo* i *Me ha obligado* Á QUE *no le encubra;* introdueixen, doncs, el complement d'un verb [1], d'un substantiu o d'un adjectiu d'una manera identica, sigui·l dit complement un substantiu (*su conducta*), sigui tota una proposició (*que hayan hecho esto*). En les dues frases *Me quejo de su conducta* i *Me quejo de que hayan hecho esto*, els complements de *Me quejo* (un substantiu en la primera frasa, tota una proposició en la

1) En el present article es sols qüestió dels complements propriament dits. V. nota de la pág. 24.

segona) son introduits amb la mateixa preposició *de*.

El castellà, assimilant així la proposició completiva a un substantiu, se separa de les altres llengües neo-llatines, les quals suprimeixen davant de la conjunció *que* (*che* en italià, *să* en romanès) la proposició amb què introduirien el complement en el cas que aquest fos un substantiu (o pronom) en lloc d'una proposició; així, els francesos diuen *Je suis sûr* DE *cela*, però *Je suis sûr* QU'*il viendra* (amb supressió de la preposició *de*), i, analogament, *Je m'étonne* QU'*il ne voie pas le danger*, *Je suis fâché* QUE *vous ne m'ayez pas prévenu*[1]. Cp. en italià : *Mi maraviglio* CH'*egli non sia ancora giunto*, *In caso* CH'*egli muoia*. (En romanès diuen, analogament : *Mă tem* DE *un lucru*, però *Mă tem* SĂ *nu ne apuce ploaia*).

En català es avui general l'empleu de les preposicions *de*, *en* i *a* davant de la conjunció *que* : *Mequeixo* DE QUE *agi fet això*, *Estic segur* DE QUE *vindrà*, etc. El fet de constituir l'empleu de les expressions conjuntives *de que*, *en que* i *a que* una particularitat del castellà amb relació a totes les altres llengües neo-

1) Quan en francès apareix *de*, no es davant de *que*, sinó de *ce que*.

llatines, sembla aver passat desapercebut als nostres escriptors; altrament no s'explica que les agin adoptades sense ·l més petit escrupol, no parant esment que ·l català antic està d'acord, no pas amb el castellà, sino amb les altres llengües germanes, puix que introdueix les proposicions completives sense preposició encara que facin l'ofici d'un complement preposicional : *Estic segur* D'*això*, però *Estic segur* QUE *vindrà*, i no pas *Estic segur* DE QUE *vindrà*.

Sota l'influencia d'una llengua que diu *Estoy seguro* DE *esto* i *Estoy seguro* DE QUE *vendrá*, es natural que a un *Estic segur* D'*això* fem correspondre un *Estic segur* DE QUE *vindrà*, i aduc que una frasa com *Estic segur* QUE *vindrà* pugui esser considerada com a incorrecta. Però si pensavem que l'omissió de la preposició, que, per comparació amb el castellà (llengua patró), ens pot semblar defectuosa, es precisament la regla en les altres llengües literaries, ja no caldria espantar-nos d'abandonar els caminadors del castellà. I si això feiem i ens decidiem a ometre la preposició, seguint els francesos, els italians i els romanesos, no fariem sinó continuar els procediments dels nostres autors antics.

La construcció abitual en els nostres autors mig-evals es, en efecte, com ja hem dit

més amunt, l'introducció de les proposicions completives pel simple *que* (sense preposició al davant) aduc en el cas d'aquestes fer l'ofici d'un complement preposicional (complement introduit amb *de, en, a*). Vet-aquí alguns exemples entre 'ls infinits que podriem citar:

«...e passats quinze dies ne trameteren cinch fahent demostració *que* volien allí adobar e mostrar carena.»

«...lavors ella hagué plena noticia *que* per ella se fahia la festa...»

«...negú hagué sentiment *que* ell fos vencedor.»

«...era cahut en dubitació *que* Deus fos res...»

«...ells li liurarien la vila ab la condició *que* aquels qui anar se'n volrien se'n anassen la on volguessen.»

«...So molt content *que*'l metam en execució...»

«...yo no so digne *que* tu sies causa de la mia mort...»

«...que no's devia enfellonir *que* algun parlas mal de ell.»

«...e qui desija que hom lo cregua prengua en cascun parlar tostemps veritat, acostumant la lengua *que* no sapia mentir...»

«E si vos... enuig no'y prenieu *que* yo entras dins lo retret...»

«...aquels qui 's gaben *que* son sos amadors...»

«...no ha pogut comportar que negú se pogués gloriejar *que*·l tingués pres...»

En totes aquestes frases, avui emplearíem més aviat que·l simple *que*, alguna de les combinacions *de que*, *en que* o *a que*. Nosaltres volem creure que la generalització d'aquestes combinacions en el català modern es deguda a inadvertencia dels nostres escriptors i que quan s'adonaran que l'introducció de les proposicions completives mitjançant les dites combinacions constitueix una particulatitat del castellà i que a tals combinacions les altres llengües i amb elles el català antic oposen, en general, la conjunció *que* no precedida de preposició, no dubtaran un moment a ometre les preposicions en les proposicions completives, sobretot tenint en compte que la llengua parlada no s'oposa absolutament gens a una tal omissió.

Les terminacions «encia» i «ancia»

El fet de dir-se, per exemple, *esencia*, *constancia* en castellà i de dir-se *essenza*, *costanza* en italià, *essence*, *constance* en francès, ha fer neixer el desig d'escriure *essença*, *constança* en lloc de *essencia*, *constancia*. La qüestió es llunyar-nos del castellà!... Podria esser també que algú 's pensés que paraules tals com *essencia*, *constancia* són castellanismes.

Aquestes paraules en *encia* i en *ancia* no són castellanismes, són llatinismes. Si fos ara que 'ls introduissim en la llengua, en la nostra mà estaria catalanitzar-los més ó menys, suprimir o conservar la llur *i* posttonica, fer de *essentia* llatí *essença* o *essencia* català, de *constantia constança* o *constancia*, etc. Però 'ls tals llatinismes són antics en la llengua, els usaren abundosament els nostres autors migevals, i ells els donaren la forma que definitivament avien de tenir en català. Nosaltres no

podem sinó pendre-ls tals com ells ens els han llegats.

Si·ls nostres escriptors antics van adoptar *essencia*, *paciencia*, *influencia*, etc., i aquestes paraules van passar a la llengua parlada amb la llur *i* i així han arribat als nostres dies, es del tot arbitrari posar-se a escriure *essença*, *paciença*, *influença*, etc.

Però fa temps que sembla que juguem amb la forma i amb el valor de la paraules catalanes; tot-om fa i desfà segons li plau; un dia per traduir el *cuyo* castellà, fem significar *cuyo* a la paraula *quin*; l'altre agafem la particula *doncs*, deductiva i continuativa, i la fem conjunció causal; l'altre escrivim *etat*, *castetat* en lloc de *edat*, *castedat*, sens dubte perquè la *t* ens hi sembla més catalana, o inventem grolleries com *ambent*, *greuissim*, *barbrisme*. Doncs no es pas d'estranyar que ara alguns ens agin sortit amb els llurs *essença*, *paciença*, *influença potença*, etc., etc. Fos que *essencia*, *paciencia* els semblessin castellanismes, fos que ·ls agradés més *essença*, *paciença*, ells s'han posat tranquilament a escriure *essença*, *paciença*, sense tenir gens en compte que totom diu *essencia*, *paciencia* i sense recordar que·ls nostres autors mig-evals escriuen constantment *essencia*, *paciencia*.

Cal aquí fer una observació i es que no totes

les formacions en *entia* i en *antia* presenten *encia* i *ancia* en català, sinó que moltes presenten *ença* i *ança*, tals són, per exemple *naixença, coneixença, volença, prometença, creença, semblança, enyorança, temprança*... Es clar que en aquest article no es qüestió d'aquestes paraules, sinó d'aquelles que en tots temps han estat escrites amb *i*, com *essencia, paciencia, constancia, ignorancia*, les quals ara tracten alguns de reemplaçar per *essença*, etc.

Els sufixes llatins *entia* i *antia* se presenten, doncs, en català, sota dues formes: *ença* i *encia*, *ança i ancia*. El fet que un sufixe llatí prengui dues ó més formes en una llengua romanica es freqüentissim; així tenim en castellà *gravedad, sequedad* al costat de *suavidad, iniquidad*, en francès *rationnel, naturel* al costat de *national, social*, en italià *libraio* al costat de *locandiere*. Avent-nos llegat els nostres passats formes en *ença* i *encia* i formes en *ança* i *ancia* posar-nos ara a uniformar els damunt dits sufixes fóra com si ·ls castellans, perquè tenen *gravedad, sequedad*, se posessin a escriure *suavedad, iniquedad*; o·ls francesos, perquè tenen *comparaison, conjugaison*, se posessin a escriure *destinaison, modificaison, végétaison*.

Els enamorats de les terminacions *ença* i *ansa* que·s prenguin la pena de fullejar els nos-

tres *classics* i hi trobaran a cada pas paraules en *encia* i en *ancia*: *absencia, abstinencia, audiencia, ciencia, clemencia, consciencia, conseqüencia, convalescencia, diferencia, diligencia, eloqüencia, essencia, excellencia, existencia, experiencia, ignocencia, indulgencia, influencia, intelligencia, licencia, magnificencia, negligencia, obediencia, paciencia, penitencia, permanencia, potencia, presencia, prudencia, resistencia, reverencia, sentencia, violencia...* i *abundancia, constancia, discrepancia, estancia, ignorancia, substancia...*

Al costat d'aquestes paraules en trobaran, en canvi, de terminades en *ença* i en *ança* los quals han desaparegut o han pres modernament les terminacions *encia* o *ancia*: *aparença captinença, creença, acostumança, alegrança, benaurança, concordança, observança, perdonança, significança...*

Ara bé, si paraules com *abstinencia, ignorancia* no són castellanismes, es, en canvi, versemblant que mots tals com *creencia, concordancia* (antigament *creença, concordança*) siguin deguts a l'influencia castellana, i un om farà perfectament preferint les antigues formes sense *i* a les modernes amb *i*. Però una altra cosa es posar-se a reemplaçar tots els mots en *encia* o en *ancia* per paraules en *ença* i en *ança*.

Catalanització dels adjectius en «undus»

Les llengües romaniques han pres del llatí un nombre considerable d'adjectius en *undus*, tals com *fecundus, profundus, furibundus*. A l'adoptar aquestes paraules, cada llengua les ha nacionalitzades a la seva manera. El castellà n'ha fet *fecundo, profundo, furibundo*, etc., reemplaçant senzillament la terminació exotica *us* per la terminació castellana *o*. Els catalans diem també *fecundo, profundo, furibundo*; però es evident que devem a l'influencia castellana aquests adjectius en *undo*, com tantes altres paraules en *o* de la llengua parlada actual (*polo, modelo, metro, centro*, etc.) Per això la llengua literaria s'ha decidit a rebutjar-los, cercant de dar als adjectius llatins en *undus* una fisionomia catalana com els castellans els han donat una fisionomia castellana.

En aquesta tasca de descastellanització,

com en moltes altres ocasions, ens hem oblidat d'una cosa, i es que·l català ha estat una llengua literaria abans d'ara. Quan un om veu *inventar* a cada moment convencions ortografiques, elevar a literaria qualsevol forma vulgar, construir la clausula catalana amb els mateixos motllos del castellà literari, un om creuria, en efecte, que·l català no ha estat fins ara sinó un pobre dialecte sense cap tradició literaria. Així, en el cas present, ens vam posar a catalanitzar els adjectius en *undus* sense tenir en compte que ja devien aver estat catalanitzats pels nostres autors antics.

La formula de catalanització a la qual hem arribat es: terminació *us* suprimida, *ú* canviada en *ó*; doncs: *fecond feconda, profond profonda, immond immonda.* ¿Són aquestes les formes adoptades pels nostres autors migevals? Això no·ns ho hem preguntat: davant de les formes castellanitzades *fecundo, profundo*, etc., han estat proposades les formes amb *o* tonica i sense *o* final, i avui les publicacions vénen plenes de *feconds, fecondes, profonds, immonds, vagabonds, moribonds*... I com que als castellanismes *pluma, tumba* del llenguatge usual, ja feiem correspondre *ploma, tomba* en el llenguatge escrit, i ara, amb la fórmula adoptada, reemplacem *fecunda* per *feconda, profunda* per *profonda*, etc., ja posats

a substituir *uu* castellanes per *oo* catalanes, vet-aquí apareixer *inonda* en lloc de *inunda*, i *seconda* en lloc de *secunda*, i *soma* en lloc de *suma*...

Aquesta invasió creixent de formes artificials amb *o* fa que, aduc deixada apart tota consideració d'ordre istoric, un om no pugui sinó preguntar-se fins a quin punt es justa la solució adoptada, amb els seus *feconds*, *profonds* i *vagabonds*. ¿Es que realment la catalanització dels adjectius en *undus* exigeix el canvi de la *ú* llatina en *ó* catalana? Cal regoneixer que no: el canvi de *u* en *o* es admissible, però no necessari. Poden certament invocar-se raons en favor de la solució actual però també poden invocar-sen en favor d'una solució que admetés la conservació de la *u* llatina. I si una solució *ú* no es absolutament rebutjable, ¿no estem en el cas de preguntarnos si realment vam estar encertats decantant-nos a una solució *ó* i si no auria estat preferible l'adopció d'una solució *més acostada* al llenguatge parlat?

Són tres lleis de fonetica catalana perfectament establertes que, en les paraules que han passat evolutivament del llatí al català: Primer. La terminació *um* ha estat suprimida en aquelles paraules en que's trobava separada de la sil·laba accentuada per una conso-

nant senzilla; així, *matú-rum* ha dat *madur*, *cabál-lum cavall*, *cór-num corn*; — Segon. La vocal *u* brou ha estat trasformada en *o* tancada: *bucca* ha dat *boca*, *bursa bossa*, *gutta gota*; — Tercer. La consonant *d* ha desaparegut darrera de *n: mandáre* ha dat *manar*, *meréndat berena*, *respóndet respon*, *véndit ven*. Doncs una terminació com *úndum* avia de transformar-se en *ón*. *Secundum*, *rotundum*. *profundum* han donat, en efecte, *segon*, *rodon*, *pregon*. Els femenins corresponents, conservant la *a* final, han donat *segona*, *rodona*, *pregona*.

Suposem ara que volem introduir en el català la paraula llatina *fecundus* (es prou sabut que les llengües romaniques han enriquit els llurs vocabularis amb continus emmanlleus fets al llatí classic.) En aquest cas, com en tots els analegs, no·s tracta pas de sotmetre la paraula a tots els canvis que auria sofert si agués passat evolutivament del llatí vulgar al català, transmesa oralment de pares a fills; se tracta tant sols de donar a la paraula una fisionomia catalana, de catalanitzar-la superficialment. Ens contentarem, doncs, catalanitzant-ne la terminació.

En vista dels populars *segon*, *rodon*, *pregon* responent a *secundus*, *rotundus*, *profundus* ¿establirem el canvi de les terminacions

undus, unda, en *on ona*? En veritat, l'existencia d'aquells adjectius populars no sembla esser suficient per a justificar una catalanització tant forta, la qual faria de *fecundus fecunda, fecon fecona*, de *immundus immunda, immon immona*. Una manera d'evitar aquest desfigurament de la paraula llatina, es conservar-ne la *d*: la solució actual.

Però si per no llunyar-nos massa del llatí, acceptem *nd* en lloc de *n* ¿què ·ns impedeix, feta ja una primera concessió, de conservar la *ú* llatina en lloc de canviar-la en *o* tancada? Desde ·l moment que renunciem a assimilar els llatinismes en qüestió als mots populars en *on, ona*, no es gens desenraonat conservar-hi la *u*, que trobem conservada en tots els altres llatinismes: *fuga, dubte, diluvi, gust, súplica, luxuria, curs, bifurca, diurn, rude*, etc.

El fet que, en els emmanlleus al llatí, la *u* tonica—llarga o curta—es conservada, ens permet d'admetre intactes els femenins *fecunda, profunda*, etc. Renunciem així al canvi de *ún* en *ón*, al qual el català primitiu sembla molt afectat i *ens acostem al castellà* (per a molts, *feconda, profonda* tindran sempre l'aventatge de no coincidir amb les formes castellanes!): però, en canvi, posem d'acord el llenguatge escrit amb el parlat, cosa de la qual

solament ens podem desistir quan s'hi oposin motius altrament seriosos. I, si això no bastava per a decantar-nos a una solució *ú*, hi ha·l fet que·ls nostres autors antics escriuen, no pas *feconda*, *profonda*, sinó... *fecunda*, *profunda*

En el masculí se·ns presenta una segona qüestió: la catalanització de la terminació *ndus*. Si suprimim completament la desinencia *us*, la paraula ·s troba acabar en *nd*, terminació estranya a la llengua. Podriem evitar-la canviant la *d* en *t*, i així trobem antigament *vagabunt* però si volem conservar la *d* de lllatí i del femení català, podem adoptar una final vocalica, que ha d'esser una *c*, procediment que trobem aplicat en altres casos en que·s tracta, com aquí, de conservar una *d* llatina (per exemple, en *rude*) i que, en el cas present, va donar *fecunde*, *profunde*.

Posem de costat les dues formules: *fecond feconda* l'una; *fecunde fecunda* l'altra. Si pensem que les formes actuals presenten *ú*, que la *ú* es perfectament admissible en català i que aquesta *ú* la trobem en els nostres autors antics, ¿no serem portats a abandonar les formes amb *ó* actualment empleades en la llengua escrita? Per la meva part, jo, que en el periode de propagació d'aquestes formes, les

he consignades com a preferibles, avui, estudiat millor el problema, no dubto pas a posar-me al costat del senyor Bulbena, que, en el seu diccionari, adopta la segona fórmula: *fecunde, fecunda.*

Formes verbals guturalitzades

El català, com tot-om sab, posseix nombrosos verbs tals com *valer*, *dir*, *moure*, que presenten formes tals com *valc*, *valgué*, *dic*, *digué*, *moc*, *mogué*, el radical de les quals termina en *c* o en *g*, i formes tals com *val*, *valent*, *diu*, *dient*, *mou*, *movent*, les quals estan desproveïdes de les dites guturals *c* i *g*. Les primeres solen nomenar-se formes *guturalitzades*, i les segones, formes *pures*[1].

La gutural de les primeres té un doble origen: en les formes del present, prové de *c* lla-

---

1) A la denominació de *guturals* amb què solen designar-se les consonants tals com la *c* de *cap* i la *g* de *gust*, es indubtablement preferible la de *velars* o *postpalatals*. En el present article hem adoptat, no obstant, la primera denominació, d'on s'ha tret la de formes *guturalitzades* amb què solen designar-se les formes tals com *valc*, *valgué*, etc.

tina [1]; en les del passat, prové de la *u* dels preterits llatins en *ui* tals com *hábui*, *vólui*.

Es cosa prou sabuda que la *c* llatina va perdre el seu valor gutural davant de *e* i de *i*; així, *cantu*, *cohorte* esdevenen en català *cant*, *cort* (amb *c* gutural), però *centu*, *civitate* esdevenen *cent*, *ciutat* (amb *c* igual a *s*). Doncs un verb tal com *dicere* avia de conservar la sova gutural en unes formes (*dico*, *dicat*) i perdre-la en les altres (*dicit*, *dicendo*); i, en efecte, *dico* esdevé *dic* (com *amicu*, *anticu* esdevenen *amic*, *antic*), *dicat* dóna *diga* (com *amica*, *spica* donen *amiga*, *espiga*); però *dicit* esdevé *diu* (com *perdice*, *perdiu*) i *dicendo*, *dient* (com *racimu*, *raim*). D'on resulta que són formes guturalitzades: la primera persona del singular del present d'indicatiu (*dic*) i totes les persones del present de subjuntiu (*diga*, *digues*, etc.) Totes les altres formes del present són pures:

---

1) En les formes arcaiques *planc*, *planga* i analogues, la gutural prové d'una *g* llatina. En un verb com *plángere*, en què *plángit*, *plangendo*, etc. (amb *ng* davant *e*, *i*) donen *plany*, *planyent*, etc. (com *lónge* dóna *lluny*), les formes *plángo*, *plángat* (amb *ng* davant *a*, *o*) donen *planc*, *planga* (com *longu*, *longa* donen *llonc*, *llonga*); però aquestes formes guturalitzades han estat més tard substituides per formes pures: *planc* per *plany(o)*, *planga* per *planyi*.

tu dius, *ell diu*, *nosaltres diem*, etc., el gerundiu (*dient*) i l'infinitiu (*dir*)[1].

Un verb tal com *moure*, provinent de *movere* llatí, no podia tenir primitivament formes del present guturalitzades, sinó que avia de conjugar-se *jo mou*, *tu mous*, etc., i, en el subjuntiu, *mova*, *moves*, etc. No es, en efecte, fins més tard que·y apareixen les formes guturalitzades *moc*, *moga*, *mogues*, etc., les quals no són ereditaries sinó creades per imitació de *dic*, *diga*, *digues*, etc. En els verbs com *moure*, la gutural es, doncs, deguda a una contaminació.

Aquesta contaminació la veiem produir-se en ple periode literari mig-eval; autors com Lull empleen infinitat de formes tals com *mou*. *mova* (corresponents a les castellanes *muevo*, *mueva*), *beu*, *beva* (cast. *bebo*, *beba*), *respon*, *respona* (cast. *respondo*, *responda*), formes pures que més tard veiem anar desapareixent davant de les formes guturalitzades *moc*, *moga*, *bec*, *bega*, *responc*, *responga*. Passat aquell periode, la contaminació continúa encara fent els seus progressos: els subjuntius *sia sapia*, *capia* ·s veuen reemplaçats per *siga*, *sàpiga*, *càpiga*; *jo sóc* fa una forta concurren-

1) En el present article es feta abstracció de l'imperatiu.

cia a *jo só*; *voler* conserva *vull*, però canvía *vulla* en *vullga*, *vulga*.

En les formes del passat, la gutural prové, com hem dit, d'una *u*, la qual ha estat tractada com la *w* germanica en mots tals com *werra*, *dwerh*, *Wilhelm*, d'on han sortit *guerra*, *guerxo*, *Guillem*. El llatí classic posseeix, com sabem, nombrosos preterits en *ui* (*válui*, *valuisti*, etc. en l'indicatiu; *valuissem*, *valuisses*, etc., en el subjuntiu), als quals vénen a afegir-se, en llatí vulgar, *vénui*, *crédui*, *stétui*, etc. Aquests preterits en *ui* del llatí passen a les llengües romaniques sofrint la *u* els canvis més variats en les distintes regions de l'imperi. En l'extrem occidental, la *u* s'introdueix en el radical, una forma com *hábui* esdevé *hauve*, d'on el portuguès *houve* i el castellà *hove*[1]; en l'extrem oriental, la *u* atrau l'accent *hábui*, *jácui*, *pótui* esdevenen «avúi», «zăcúi», «putúi»; en francès, després d'una seria de modificacions fonetiques i analogiques complicadissimes, dóna origen als prete-

1) El diftong llatí *áu* dona regularment *o* en castellà i *ou* en portuguès: *páucu*, *áuru*, *amáut* (per *amávit*) donen *poco*, *oro*, *amó* en cast., *pouco ouro*, *amou* en port. (pron. a Lisboa: *pócu*, *óru*, *amó*). La forma castellana *hove* va esser després reemplaçada per *huve*, modernament escrit *hube*.

rits en *u* (*j'eus, je dus, je pus...*); en català i en provençal, la *u*, assimilada a la *w* germanica, esdevé *gu*: d'on neixen el perfet d'indicatiu *valc, valguist, valc, valguém, valgués, valgren* i l'imperfet de subjuntiu *valgués, valguesses*, etc. Aquest persisteix, aquell esdevé més tard *valguí, valguist, valgué, valguém, valgués, valguéren* (per imitació de *temí, temist, temé, temém, temés, teméren*) i finalment *valguí, valguéres, valgué, valguérem, valguéreu, valguéren* (amb les noves formes, tretes analogicament de *valguéren*)[1].

No tots els pretèrits guturalitzats actuals tenen la llur gutural sortida d'una *u* llatina; alguns la deuen a la analogia, a una contaminació analoga a la que avem constatat en els presents. Així, el perfet de *dicere* essent *dixi*, el perfet primitiu de *dir* no pot esser guturalitzat i es, en efecte, *dix, dixist*, etc., corresponent al castellà *dije, dijiste*, etc.[2]; *diguí, di-*

1) Davant de la *g* provinent de *u*, certes consonants desapareixen i d'altres exigeixen l'intercalació d'una *e*; així, *habuisti* dona *aguist, debuisti deguist, bibuisti beguist, movuisti moguist, poiuisti poguist, jacuisti jaguist, placuisti plaguist;* però *paruisti pareguist, curruisti correguist.*

2) Es sabut que la *x* llatina dóna *x* palatal en català i *j* en castellà: *metaxa madeixa madeja , buxu boix boj*, etc.

guist, etc. no són sinó formes analogiques que vingueren a reemplaçar les primitives formes amb *x*.

En fi, els participis en *ut*, emparentats com estan amb el perfet d'indicatiu, adopten el radical d'aquest temps; així, tenim *agut*, *degut*, *begut*, *mogut*, etc. De manera que el domini de les formes guturalitzades comprèn en el present, la primera persona del singular de l'indicatiu i totes les del subjuntiu, i, en el passat, el perfet d'indicatiu, l'imperfet de subjuntiu i el participi en *ut*.

En el periode literari mig-eval la guturalització no sobreïx podem dir mai del seu domini *natural*. Però de llavores ençà la veiem invadir el gerundiu i l'infinitiu, prenent naixença formes com *diguent*, *valguent*, *creguent*, etc., *volguer*, *poguer*, *sapiguer*, etc.

La llengua literaria moderna ¿què ha de fer amb aquests infinitius i gerundius guturalitzats, l'adopció dels quals la llunyaría evidentment de la llengua literaria antiga? Si avui dia els infinitius i gerundius purs fossin completament morts, si ningú no digués ja *voler*, *poder*, *saber*, o *dient*, *valent*, *creient*, llavors pot-ser caldria resignar-se a adoptar les formes modernes, originades per una desviació en el procés de guturalització dels verbs catalans; però essent les formes pures encara ben

vivents, està fòra de dubte que la llengua literaria ha de donar la preferencia a aquestes, que són les tradicionals. Preferir les formes guturalitzades essent vivents les pures, consagrades pels nostres grans escriptors migevals, sería la cosa més anti-literaria que un om pot imaginar-se; sería treballar per a la desaparició de les formes tradicionals quan precisament estem obligats de fer tots els possibles per allargar i assegurar la llur vida. Els infinitius i els gerundius guturalitzats no solament no han d'esser preferits, sinó que·ls hem de rebutjar en absolut.

No escriurem, doncs, mai *poguer*, *volguer*, *valguer*, *sapiguer*, *capiguer*, sinó *poder*, *voler*, *valer*, *saber*, *caber* (o *cabre*); ni tampoc *poguent volguent*, *valguent*, *sapiguent*, *capiguent*, *caiguent*, *jaguent*, *creguent*, *diguent*, *riguent*, *moguent*, *absolguent*, *prenguent*, *coneguent*, *siguent*, *tinguent*, *vinguent*, etc., sinó *podent*, *volent*, *valent*, *sabent*, *cabent*, *caient*, *jaient*, *creient*, *dient*, *rient*, *movent*, *absolent*, *prenent*, *coneixent*, *essent*, *tenint*, *venint*, etc.

El cas de *siga*, *sàpiga*, *càpiga* es tot altre, puix, per un costat les formes pures corresponents *sia*, *sapia*, *capia*, han desaparegut completament del dialecte central, al contrari de *voler*, *volent*, etc., i per altre costat *siga*, *sàpiga*, *càpiga* no vénen sinó á continuar un

procés de guturalització consagrat per la nostra literatura antiga, que accepta succesivament la substitució de *moga* a *mova*, de *crega* a *crea*, de *responga* a *respona*, de *puga* a *puixa*. Jo crec que podem perfectament acceptar aquells tres subjuntius així com *vulga* reemplaçant *vulla*. Són, en canvi, indubtablement preferibles a les formes guturalitzades *sapigués*, *sapigut*, *capigués*, *capigut*, *sigués*, *sigut*, les formes tradicionals, encara ben vivents, *sabés*, *sabut*, *cabés*, *cabut*, *fos*, *estat*.

Les formes «veiés» i «vegés»

Els gramatics ens ensenyen que quan apareix una irregularitat en la primera persona de l'indicatiu present (*ric*), aquesta irregularitat se presenta igualment, per regla general, en totes les persones del present de subjuntiu (*rigui*, *riguis*, etc.), del perfet d'indicatiu (*rigui*, *rigueres*, etc.) i de l'imperfet de subjuntiu (*rigués*, *riguessis*, etc.). Així es, en efecte. Però 'ls gramàtics solen donar una importancia excessiva a les llurs regles i tot seguit que n'han trobada una, en fan la pedra de toc per a decidir la superioritat d'unes formes sobre les altres; entre dugues o més formes rivals, ells tendiran sempre a donar la preferencia a aquella que entra dins la llur regla; així, ells preferiran *vegés* a *veiés* solament perquè *vegés* està d'acord amb la regla damunt dita: la regla es *ric-rigui-rigués*, doncs *veig-vegi-vegés*. La forma *veiés* ens apareix llavors

com alguna cosa d'anti-gramatical, sens dubte inferior a *vegés*, quan justament es *vegés* que es inferior a *veiés*.

L'irregularitat dita guturalització del radical, — la més freqüent del verb català, — se presenta, amb comptades excepcions, en totes les formes citades més amunt; aquestes formes constitueixen, doncs, el seu domini; però un estudi istoric del verb català ·ns porta tot seguit a dividir aquest domini en dos, l'un comprenent les formes del present (*ric*, *rigui*) i l'altre les del pretèrit (*rigui*, *rigués*). Primitivament en efecte, la guturalització no comprèn en uns verbs sinó les formes del present (en *dir* tenim *dic* i *diga*, però *dix* i *dixés*) i en altres sinó les formes del pretèrit (en *poder* tenim *poch* i *pogués*, però *puix* i *puixa*); i, per altra part, la gutural prové, en el primer domini, d'una gutural llatina (*c* o *g*) que conserva davant de *o* i de *a* (DICO *dic*, DICAT *diga*) el sò gutural que ha perdut davant de *e* i de *i* (DICIT *diu*, DICENDO *dient*), mentre en el segon domini, prové d'una *u* llatina, la *u* dels perfets en *ui*, la qual ha esdevingut *gu*, com en provençal (POTUISTE *poguist*, POTUI *pogu' poch*).

L'extensió que més tard adquireixen les formes guturalitzades es deguda a l'acció de l'analogia. En el domini del present veiem tot

seguit la *c* de *dic* (DICO), *duc* (DUCO), *coc* (COQUO), *planc* (PLANGO), etc., introduir-se en altres verbs com *riure*, *moure*, *seure*, *entendre*: l'analogia de *tu rius*, *ell riu*, *ells rien* amb *tu dius*, *ell diu*, *ells dien* dóna naixença a una forma nova *ric* analoga a *dic* i que ve a posar-se en concurrencia amb la primitiva *riu* (de *RIDO), sobre la qual ofereix l'aventatge de diferenciar-se de la tercera persona *riu* (de RIDET). Així neixen les formes de present *plac*, *jac*, *moc*, *crec*, etc. En el pretèrit s'opéra també una obra de contaminació, i al mateix temps els preterits com *moch*, *moguist*, *moch*, *moguem*, *mogues*, *mogren* són reemplaçats per *moguí*, *moguist*, *mogué*, *moguem*, *mogues*, *mogueren* sota l'influencia dels pretèrits com *perdí*, *perdist*, etc. En un moment donat, un cert nombre de verbs trobant-se posseir, com *moure*, un present *moch* al costat d'un pretèrit *moguí*, això ve a donar un nou impuls a l'obra de contaminació dins de cada domini: paral·lelament a *moch*-present *moguí*-pretèrit, van apareixent pretèrits com *diguí* recolzat en el present *dich* o presents com *puch* recolzat en el preterit *poguí*. Així, els verbs guturalitzats, qualsevol que sigui l'origen de la guturalització, acaben per extendre-la als dominis del present i del pretèrit; d'on la regla dels nostres gramatics.

Uns quants verbs escapen, no obstant, a aquesta contaminació. *Aver* conserva *he* i *aja*, malgrat *agui* i *agués*; *voler* conserva *vull* i *vulla* malgrat *volgui* i *volgués*. Però es clar que, donat el gran nombre de verbs que donen un mateix radical a les formes dels dos dominis, les formes primitives estaran sempre en perill de veure-s menaçades per formes contaminades, sobretot durant periodes il·literaris com el que ha travessat el català; així, en l'epoca post-literaria veièm recular *ajam* i *ajau* davant de les formes analogiques *aguem* i *agueu;* en el verb *voler* ha estat guturalitzat tot el present de subjuntiu (*vulga*, *vulgues*, etc.); un radical guturalitzat avent aparegut en el verb *saber* por l'intercalació d'una *g* entre la *i* i la *a* final de *sapia* (*sápiga*), tot seguit apareix el pretèrit *sapigués* que menaça el pretèrit primitiu *sabés;* analogament, apareixen *capigués* corresponent a *cápiga* (per *capia*) i *sigués* corresponent a *siga* (per *sia*). L'aparició d'aquestes formes analogiques ha originat una seria d'esitacions en la llengua literaria moderna: *vulga* i *vulla*, *capigués* i *cabés*, *sigués* i *fos*, *haguem* i *hagem*. Ara bé, si fóra sens dubte criticable que en cada cas donessim la preferencia a la forma literaria antiga pel sol fet d'esser l'antiga, fóra ben pitjor donar la preferencia a la forma contaminada pel sol

fet d'estar d'acord amb la regla citada més amunt.

Anem ara al cas de *veiés* i *vegés*.

Una altra irregularitat dels verbs catalans es la palatalització del radical causada per la *i* o la *e* de las terminacions llatines *io* (AUDIO) o *eo* (VIDEO), *-iam*, *-ias*, etc. (AUDIAM, etc.) o *-eam*, *-eas*, etc., (VIDEAM, etc.) Així, en el verb *voler*, tenim *vull* i *vulla* (de VOLEO, VOLEAM) al costat de *vols*, *vol*, etc. (de VOLES, VOLET); en el verb *morir*, tenim *muyr* i *muyra* (de MORIO, MORIAM) al costat de *mors*, *mor*, etc., (de MORIS, MORIT, etc.); en el verb *oir* tenim *oig*, *oja* (de AUDIO, AUDIAM) al costat de *ous*, *ou*, etc. (de AUDIS, AUDIT). La palatalització del radical es una irregularitat que apareix tant sols en el present, i lluny de tenir la força d'expansió de la guturalització, la veiem al contrari perdre aviat una infinitat de formes; (exemples *deja*, *creja*, *valla*, *calla*, reemplaçades per *dega*, *crega*, *valga*, *calga*, i més tard *oja*, *muyra*, *fira* reemplaçats per *oeixi*, *mori*, *fereixi*). Se comprèn, doncs, que no agi tendit a passar al domini del pretèrit.

Un verb com *veure* no pot presentar primitivament *j* sinó en la primera persona de l'indicatiu present (sortida de VIDEO) i en el present de subjuntiu (sortit de VIDEAM, VIDEAS, etc.). En efecte: VIDEO dona *veig* i VIDEAM *ve-*

ja (com RADIU *raig* i INVIDIA *enveja*); però VIDERE, VIDEMU(S), VIDETIS, VIDENT, VIDENDO, VIDE(B)AT avien de donar *veher*, *vehem*, *veheu*, *vehen*, *vehent*, *vehia* (com JUDÆU *juheu* SUDORE *suhor*, CRUDA *cruha*) i VIDES i VIDET, *veus* i *veu* (com PEDE *peu*, HAEREDE *hereu*). Doncs cap *j* en el pretèrit (tret, el d'indicatiu, de VIDI, etc., i el de subjuntiu, de VIDISSEM, etc.) Així, l'imperfet de subjuntiu es en català antic *vehés*. Se comprèn, però, que essent tant gran el nombre dels verbs que obeeixen a la regla citada, les formes persistents *veig* i *veja* agin pogut donar naixença a un *vegés*. Ara, si aquest *vegés* analogic agués acabat per eliminar completament de la llengua la forma fonetica *vehés*, se compendria bé que fos adoptat per la llengua literaria moderna, en el qual cas vindria a esser un nou exemple de la regla damunt dita (venint a augmentar la llista de les formes de preterit contaminades. Ex.: *defengués*, *fongués*, *vengués*, abans *defenés*, *fonés*, *venés*). Però lluny d'esser així, la forma principal de la llengua actual no es pas *vegés* sino *veiés*, que no es altre que·l *vehes* antic amb una *i* interposada entre les dugues *ee*, com ha succeit en *vehent*, *vehem*, *veheu*, esdevinguts *veient*, *veiem*, *veieu*. Doncs, si la contaminació no ha aconseguit en aquest cas triomfar, puix la forma literaria *vehés* se-

gueix vivint en el *veiés* actual, no anirem pas nosaltres deliberadament a arreconar aquesta forma i reemplaçar-la per la contaminada *vegés* pel sol fet que aquest *vegés* està d'acord amb la regla dels nostres gramatics (sobre tot si·s té en compte que la dita regla se refereix en realitat exclusivament a la irregularitat denominada guturalització).

Entorn de les formes «valer» i «valdre»

I

Hi ha dues categories d'infinitius llatins terminats en *ere*. Els infinitius de la primera categoria porten l'accent tonic en la penultima sil·laba: *habére*, *valére*, *solére*, *vidére*, *debére*, *movére*, etc., als quals vingueren a afegir-se, en llatí vulgar, *potére*, *volére*, *sapére*, *capére*, *cadére*. Els infinitius de la segona categoria porten l'accent tonic en l'antepenultima sil·laba: *pérdere*, *véndere*, *rúmpere*, *créscere*, *plángere*, *cúrrere*, etc. En els primers, es accentuada la terminació (*vol-ére*); en els segons ho es el radical (*pérd-ere*).

En castellà tots els infinitius en *er* porten l'accent sobre la terminació; així, no sols hi trobem *habér*, *valér*, *debér*, etc., corresponents als llatins *habére*, *valére*, *debére*, sinó també *perdér*, *vendér*, *rompér*, *crecér*, etc., malgrat

pérdere, véndere, rúmpere, créscere. En canvi, l'immensa majoria dels verbs catalans corresponents porten l'accent sobre ·l radical; així diem, no solament *pèrdre, vèndre, rómpre, créixer, plànyer, córrer*, etc., on es conservada l'accentuació llatina, sinó també *veure* malgrat *vidére, dèure* malgrat *debére, mòure* malgrat *movére*, etc. Sols uns quants verbs presenten la terminació accentuada, tals com *avèr, podèr, volèr.*

Oblidant sens dubte l'existencia d'aquests infinitius en *èr*, algú ha afirmat que, així com la forma *castellana* dels infinitius en qüestió es en *ér* tonic (Exemple: *perdér, crecér*), la forma *catalana* es en *re* o en *er* atons (Ex.: *pèrdre, créixer*). I un gramatic ha arribat a establir que la terminació llatina *ere* esdevé en català *re* tant en el cas d'esser atona (*pérd-ere: pèrdre*) com el de esser tonica (*vid-ére: vèure*) i ha donat com a formes normals *pòdre, sàbre*, posant formes tals com *podèr* i *sabèr* entre parentesis (al costat de *pòdre* i *sàbre*), com a formes secundaries, produïdes sens dubte *irregularment.*

No es d'estranyar, doncs, que en aquells verbs en què la llengua parlada coneix dos infinitius, per ex. *valèr* i *vàldre*, el bon catalanista doni la preferencia a *vàldre*: si no n'hi avia prou que aquesta forma sigui evidentment la

menys semblant a la castellana *valér*, vénen els savis i ens diuen que la forma normal, la forma *catalana* dels infinitius de la segona es en *re*. Qui no donarà la preferencia a *vàldre*? Ben segur que algú ja deu afigurar-se que l'infinitiu *valèr* i analegs són castellanismes. Jo no estranyaria pas gens que aviat veiessim introduir-se en la llengua escrita ·l *pòdre* i el *sàbre* de l'esmentat gramatic!

Res de més perillós, en aquest temps de descastellanització a tort o a dret i de poca coneixença de la llengua antiga, que deixar anar en obres tecniques afirmacions erronies o regles inexactes. En el cas present, el fet real es que la majoria dels infinitius catalans de la segona porten l'accent sobre ·l radical i no pas sobre la terminació com en castellà; però això no autoritza de cap manera a afirmar categoricament que la forma catalana d'aquests verbs es en *re* (tenint com tenim indiscutiblement infinitius ben catalans en *èr*, tals com *avèr*, *podèr*), i menys a establir que la terminació llatina *ere* dóna sempre *re* en català i presentar *podèr*, *sabèr*, etc. com a formes secundarias, inferiors, nascudes no se sab com, al costat de les regulars *pòdre*, *sàbre*, etc. A aquell a qui ja *agrada* més *vàldre* perquè s'assembla menys al castellà *valér*, no cal sinó que, tot amagant-li que *valèr* es forma litera-

ria antiga, li diguin que *vàldre* es més *regular*, més *català*!

En canvi, una exposició seriosa, cientifica, dels fets que han originat *valèr* i *vàldre* i una coneixença exacta de l'importancia respectiva d'aquestes dues formes dins l'antiga llengua literaria, potser farien veure que, si *volem* donar la preferencia a una d'elles, ens cal donar-la més aviat a *valèr* que no pas a *vàldre*.

En l'evolució fonetica que han sofert els mots llatins a l'esdevenir neo-llatins, l'accent tonic no canvía de lloc, fòra en determinats casos comptadissims; doncs els infinitius llatins en *ere* tonic han de donar infinitius neo-llatins accentuats en la terminació, i els en *ere* aton, infinitius neo-llatins accentuats en el radical. Així veiem *habére*, *potére*, *volére*, *sapére*, *valére*, *vidére* esdevenir *avoir*, *savoir*, *pouvoir*, *vouloir*, *savoir*, *valoir*, *voir* en francès, *avére*, *potére*, *volére*, *sapére*, *valére*, *vedére* en italià, *havèr*, *podèr*, *volèr*, *sabèr*, *valèr*, *vehèr*[1] en català; i, en canvi, *pérdere*, *véndere*, *créscere*, *plángere*, etc., esdevenen *perdre*, *vendre*, *croître*, *plaindre* en francès, *pèrdere*, *véndere*, *créscere*, *piángere* en italià. *pèrdre*, *vèndre*, *créixer*, *plànyer* en català (Cp. en romanès: *aveá*, *puteá*, *vreá*; *piérde*, *vínde*, *crésce*, *plínge*).

1) Forma arcaica, reemplaçada per *veure*.

Però un verb, per analogia amb altres verbs, se pot crear un infinitiu nou, el qual ve a posar-se en concurrencia amb l'infinitiu ereetat i pot acabar eliminant-lo de la llengua. Per exemple, a les formes *creu*, *crehem*, *crehent*, *crehia*, *cregués*, *cregut*, etc., corresponia un infinitiu *crèure* (de *crédere*); doncs a una seria de formes analoges tals com *seu*, *sehem*, *sehent*, *sehia*, *segués*, *segut*, etc.[1] els ha estat donat, parallelament, un infinitiu *sèure*, el qual, en aquest cas, ha acabat eliminant l'infinitiu primitiu *sehèr* sortit de *sedére* (fr. *seoir*, it. *sedére*, rom. *ṣedeá*). Com veiem, *sèure* no prové directament de *sedére*, sinó que es una forma creada per imitació de *crèure*, *bèure* i altres; es una forma *analogica*. Totes les llengües llatines presenten nombroses formes verbals analogiques, i es gracies a la llur existencia que a un infinitiu llatí en *ere* tonic (*respondére*) pot correspondre un infinitiu neollatí accentuat en el radical (it. *rispóndere* i vice-versa (*recípere*: fr. *recevoir*).

El castellà i el portuguès estan en oposició amb totes les altres llengües literaries en tant que canvíen tots els infinitius de la se-

1) *Crehem, crehent, crehia, sehem, sehent, sehia,* formes antigües reemplaçades avui en el dialecte central per *creièm, creient, creia, seièm, seient, seia.*

gona categoria en infinitius de la primera, reduint les dues categories a una sola, mentre que les altres llengües les conserven totes dues; essent de notar que, en els canvis d'una categoria a l'altra, manifesten precisament una predilecció per la segona: a *respondére*, *ridére*, *torquére*, corresponen *répondre*, *rire*, *tordre* en francès, *rispóndere*, *rídere*, *tórcere*, en italià, *respòndre*, *ríure*, *tòrcer* en català, (Cp. en rom. «răspunde», «rîde», «toárce»).

Totes les llengües a excepció del castellà i del portuguès, tendeixen així, a reduir la primera categoria; però, en aquesta direcció, les unes van més enllà que les altres; l'italià, per exemple, diu *muòvere* quan el francès diu *mouvoir*. Ara bé, la llengua que va més enllà i que presenta per consegüent menys verbs de la primera categoria es precisament la tercera llengua ispanica: el català. No cal sinó recordar *sèure*, *vèure*, *càure*, quan l'italià diu *sedére*, *vedére*, *cadére*, i el francès *seoir*, *voir*, *choir* (rom. *şedeá*, *vedeá*, *căde*á).

La regla segons la qual *ére* llatí donaria *re* es falsa; *ére* ha de donar i dóna sempre *èr*, i això explica ·ls infinitius *havèr*, *podèr*, *sabèr*, *volèr*, *valèr*, *solèr*, *dolèr*, *cabèr*, *parèr*[1], *vehèr*,

1) Reemplaçat avui per *parèixer; parèr* subsisteix, no obstant, com a substantiu. Cp. *plaèr*, de *placére*.

jahèr[1] etc.; els infinitius com *respòndre*, *riure tòrcer*, *vèure*, *jàure*, *càbre*, *vàldre*, etc., no essent pas excepcions a aquesta regla fonetica, sinó senzillament formes analogiques. Ara veiem el que són en realitat les formes *valèr* i *vàldre*; la primera, sortida directament de *valére* en virtut de l'evolució fonetica que sofrí el llatí al passar a català; la segona, no provinent de *valére*, sinó deguda a l'acció de l'analogia. *Valèr*, doncs, ja no·ns apareix com una forma anormal, venint a constituir una excepció de tal o tal regla; es, al contrari, una forma perfectament regular, filla d'una llei fonetica capital: la de la conservació de l'accent llatí. ¿I qui gosarà afirmar que la forma *catalana* dels infinitius de la segona es en *re* o en *er* atons (en oposició amb la forma *castellana* en *er* tonic)? Això sols podriem dir-ho amb raó si tots els antics infinitius en *èr* aguessin desaparegut de la llengua, reemplaçats per infinitius analogics en *re*; però això no ha estat, i aquí tenim, ben vivents, *volèr*, *podèr*, *sabèr*, *avèr* i *valèr* mateix, i *solèr*! Tots aquests infinitius en *èr* poden usar-se sense cap por: son ben catalans i ben *regulars*.

La superioritat de *vàldre* sobre *valèr* o de

1) Reemplaçat avui per *jaure*, com *vehèr* per *veure*.

valèr sobre *vàldre*, no l'hem de cercar, doncs, en si l'una es més *catalana* que l'altra o si l'una està d'acord i l'altra no amb tal regla fabricada arbitrariament per un gramatic. Les dues formes són ben *catalanes*, l'una fonetica, l'altra analogica; igualment dignes, quant al llur origen, d'esser admeses en la llengua escrita. Totes les llengües literaries ens ofereixen nombrosos exemples de formes verbals d'origen fonetic i d'origen analogic: *devoir*, *faire*, *venir* són formes eretades; *recevoir*, *plaire*, *tenir*, formes analogiques.

I es clar que la superioritat d'una forma, tampoc l'hem de deduir de la seva menor semblança amb la forma castellana corresponent. Fóra una cosa excessivament umiliant, un veritable *provincialisme*, que raonessim així: el castellà diu *valer*, doncs ens cal escriure *vàldre;* el castellà diu *venir*, doncs diguem *vindre*; el castellà diu *podér*, *sabér*, doncs diguem *poguèr*, *sapiguèr*, o *sèbre* o *sàbre*, que tenen l'aventatge de no assemblar-se tant a les formes castellanes.

No: si volem escollir entre dues formes, no cal guiar-nos per aquestes consideracions; es l'istoria de la llengua literaria i l'estat actual de la llengua parlada que·ns han d'indicar, en cada cas, a quina forma cal dar la preferencia.

II

En català, tota *e* llarga llatina accentuada (*seta*, *tela*, *tres*) avent-se transformat en *e* oberta (*sèda tèla*, *très*)[1] i tota *e* final separada de la sil·laba accentuada per una consonant senzilla (*collá-re' dúl-ce'*) avent acabat per esser totalment suprimida (*collar*, *dolç*), una paraula com *valére* havia de donar necessariament *valèr*. Sols en la nostra terra es encara possible dir, en una obra tecnica, que *vàlre* ha sortit de *valére*. — Com pot mai *valére* aver-se transformat en *vàlre*? preguntareu. — Molt senzill, vos responen, per *escurçament*.—Una escurçada com la de *valére* en *vàlre*, admesa tot naturalment, ja fa temps, per un savi català, li va valer d'un savi estranger una critica durissima junt amb el consell que si volia continuar dedicant-se a l'etimologia, li calia *estudiar* fonetica. Avui hem progressat, i els que no saben fonetica, escriuen... fonetiques.

Valére no pot aver donat *vàlre*. D'on ha

1) El canvi de *e* llarga en *e* oberta no ha tingut lloc sinó en català oriental; en balear la *e* llarga ha esdevingut *e* neutra i en les varietats occidentals, *e* tancada.

sortit llavors aquesta forma? Una força d'ordre intel·lectual, l'*acció de l'analogia*, ve sovint a modificar els resultats de l'evolució *mecanica* dels sons. En francès *debére* esdevé *devoir*, *recípere reçoivre*; però aquests dos verbs, en tots els altres temps se conjuguen d'una manera identica, sols se diferencien extraordinariament en l'infinitiu: doncs la llengua tendirà a donar a amdós verbs infinitius semblants, sigui donant al verb *devoir* un infinitiu *doivre*, sigui donant al verb *reçoivre* un infinitiu *recevoir*. D'aquí l'aparició de la forma *recevoir*, que ha vingut a reemplaçar l'infinitiu primitiu *reçoivre*. *Recevoir* es degut a l'acció de l'analogia. Ella ha engendrat *vàlre*.

Fixem-nos en dos infinitius com *dolére* i *mólere*. Així com, en el primer, l'enfortiment de l'accent d'intensitat produeix la debilitació i caiguda consegüent de la *e* final (*dolèr'*), en el segon origina la supressió de la *e* interior (*mòl're*) la *e* final trobant-se portar un accent secundari que la fa més resistent que la primera. Però aquesta diferencia enormo en el tractament de la terminació *ere*, deguda a la diferent posició de l'accent, desapareix en el futur, que es un compost de l'infinitiu i de les formes *he*, *has*, etc. Els futurs de *dolére* i *mólere* són, en efecte, *doler'hà*, *moler'hà*, igualment accentuats (accent principal en l'ulti-

ma sil·laba, accent secundari en la primera), i la *e* intermitja, obeint a la llei de Darmesteter, cau en amdós; d'on: *dolrà, molrà.* L'analogia dels dos futurs fa possible la naixença d'un infinitiu *dolre*, venint a afavorir la creació d'aquest *dolre* (paral·lel a *molre* i més acostat a *dolrà* que no pas l'infinitiu primitiu *dolèr*) el fet d'aver acabat per conjugar-se ·ls dos verbs d'una manera identica en tots els altres temps. Així, veiem apareixer *dòlre* al costat de *dolèr*. Com *dòlre* es *vàlre*: una forma deguda a l'acció de l'analogia[1].

Quan una llengua crea una forma analogica, aquesta coexisteix naturalment durant un temps més o menys llarg amb la forma erotada, establint-se entre amdues una lluita en la qual intervenen en favor de l'una o de l'altra una infinitat de circumstancies, adés triomfant la forma analogica, adés restant victoriosa la forma fonetica. En francès, el *recevoir* analogic acaba per eliminar el *reçoivre* primitiu; en canvi, avent aparegut, al costat de *fuir* sortit de *fugíre*[2], un infinitiu analogic

1) Una *d* avent-se desenrotllat entre *l* i *r*, formes com *valre, valrà, dolre, dolrà, molre, molrà,* han esdevingut *valdre, valdrà, doldre, doldrà, moldre, moldrà* (*lr* per *ldr* es avui dialectal).

2) En llatí vulgar, *fúgere* avia estat reemplaçat

fuire (precisament corresponent al nostre *fúgere* dialectal), aquesta forma *fuire*, lluny d'eliminar el *fuir* primitiu, acaba per desapareixer ella, després d'aver coexistit amb *fuir* durant els segles XIIIè, XIVè i XVè, com coexisteixen avui en el català els dos infinitius *valèr* i *vàldre*.

L'aparició de formes analogiques origina, doncs, esitacions més o menys durables entre les formes noves i les antigues: abans que·l francès no adoptés definitivament *recevoir*, ha estat dubtant entre *recevoir* i *reçoivre*. La literatura tendeix a la llarga a fer desaparèixer aquestes esitacions. Totes les que constatem en el francès mig-eval han desaparegut fa llarg temps del francès literari. En canvi, en català a les esitacions que encara presenta·l català mig-eval, han vingut a afegir-sen de noves, i es que l'absencia d'una literatura ha afavorit durant segles la naixença i la propagació de tota mena de formes analogiques; d'aquí les nombroses esitacions del modern català literari: *valèr* i *vàldre*, *venír* i *víndre*, *volér* i *volguèr*, etc.

En la lluita entre les formes noves i les tradicionals, la llengua escrita exerceix, en

---

per *fugire*, d'aon *fuir* francès, *fogir* català, *huir* castellà, *fuggire* italià.

general, una acció conservadora. Quan en un domini lingüistic que ja posseeix una literatura important, apareix o comença a estendre-s una forma qualsevulga, es natural que ·ls escriptors se resisteixin a adoptar-la, en el llur desig d'introduir les menys variacions possibles en la llengua literaria, i es clar que la resistencia de la llengua escrita a l'admissió de una forma constituirà un obstacle a la seva difusió podent arribar, sinó a foragitar-la de la llengua, almenys a no deixar-la passar de vulgar o de dialectal. A vegades, no obstant, l'empenta de les formes analogiques es tant grossa que, malgrat la resistencia de la llengua escrita, acaben invadint completament la llengua parlada; llavors, si aquella continua rebutjant-les, ja·u farà amb menys raó; i en el cas en què les formes tradicionals arribin a caure en completa desuetut, llavors la llengua escrita no tindrà altre remei que adoptar decididament les formes noves si no vol esdevenir arcaica. Però mentre les formes literaries tradicionals siguin ben vivents, tant freqüents almenys com les formes rivals, cap bon escriptor pot preferir aquestes a aquelles contribuint així, sense solta, a enfondir la separació entre la llengua literaria actual i la llengua literaria antiga.

Per exemple, el català antic presenta l'in-

finitiu *sabèr* responent al llatí vulgar *sapére*; després apareixen *sapiguèr*, *sèbre*, *sàbre*; però, al costat d'aquestes formes, subsisteix encara l'infinitiu primitiu *sabèr*: doncs aquesta forma *sabèr*, la tradicional, la dels nostres autors antics, la qual a través de tants segles *illiteraris* resisteix victoriosa la concurrencia de les formes noves i arriba ben vivent fins als nostres dies ¿no la preferirem a la contaminada *sapiguèr* o a les dialectals *sèbre* i *sàbre*? Es el mateix cas de *podèr*, *volèr* i *avèr*. El cas de *dolèr* es diferent, puix *dolre* es ja una forma *classica*. *Doldre* es, doncs, admissible, senso que això vulgui dir que·ns calgui rebutjar en absolut la forma *dolèr*, encara vivent, filla llegitima del *dolére* llatí. Però imagineu-vos que *dolre* estigués desproveit del seu prestigi literari i fos molt menys extès en la llengua parlada del que realment es; llavors ¿no seria indubtablement preferible *dolèr* a *dolre*? Doncs tal es el cas de *valèr* i *valre*; *valèr* es preferible a *valre* o *valdre*, encara que certs diccionaris donin *valèr*,—el descendent de *valére*,—com vulgar.

Tenint en compte l'istoria de la llengua literaria i l'estat actual de la llengua parlada, nosaltres creiem que·ls verbs catalans en *èr* poden esser agrupats com segueix:

I. — *Avèr* auxiliar (que·s conjuga: *jo he*, *tu has*, etc.), *sabèr*, *podèr*, *volèr*. Aquestes formes

en *èr* són les uniques admissibles. Rebutjades, doncs: *haure, sebre,* etc.

II.—*Valèr, solèr.* Són preferibles a *valdre, soldre* (així com *tenir* i *venir,* a *tindre* i *vindre.*)

III.—*Avèr* transitiu (que·s conjuga *jo hec, tu heus,* etc.), *cabèr, calèr, dolèr.* Poden esser empleats al costat de *cure, cabre, caldre, doldre.*

IV. — Tots els altres infinitius en *èr* són arcaics: *jahèr, vehèr, cahèr,* etc. (reemplaçats per *jaure* o *jeure, veure, caure,* etc.)

III

L'existencia dels infinitius en *èr* ha estat causa d'una particularitat notable que ofereix la conjugació catalana.

L'infinitiu llatí termina en *áre,* en *ére,* en *ere* aton o en *íre.* La terminació catalana *èr* ha sortit de *ére* (*hab-ére*: *av-èr*); *áre* i *íre* han donat *ár* i *ír* (*port-áre*: *port-ár*; *dorm-íre, dorm-ir*); *ere* aton ha acabat per donar *re* o *er* segons la consonant anterior (*pérd-ere: pèrd-re*; *násc-ere*: *néix-er*). El català distingeix, doncs, en l'infinitiu, les quatre conjugacions llatines, com fan el francès, l'italià i el romanès, separant-se en aquest punt del castellà i del portuguès, que sols coneixen *ár, ér, ír.*

El gerundiu llatí termina en *ándo*, en *éndo* i en *iendo*; però la *i* de la terminació *iendo* desapareixent com a vocal (adés sense deixar petjada, adés palatalitzant la consonant anterior), les tres terminacions classiques se troben, en llatí vulgar, reduides a dues: *ándo* i *éndo*, la primera corresponent als verbs en *áre*, i la segona als verbs de les altres tres conjugacions (*port-ándo*, però *hab-éndo*, *perd-éndo*, *dormméndo*). L'italià i el castellà conserven les dues terminacions llatines, el primer amb el seus *ándo i èndo*, el segon amb els seus *ándo* i *iéndo* (amb canvi de *e* breu llatina en *ié* castellà [1]). El francès redueix les dues terminacions a una sola: *ant*. El portuguès, en canvi, se crea, per als seus verbs en *ír*, una tercera terminació *indo* (segons la proporció *ár*: *ándo* o *er*: *éndo* :: *ír*: INDO), presentant així, en el gerundiu, una varietat de terminacions superior a la del llatí vulgar. El català, gracies als seus infinitius en *èr*, ha anat encara més enllà

1) El canvi de *e* breu en *ié* es una *llei* de transformació del castellà confirmada per innombrables exemples. Això no impedeix que·l *ié* castellà sigui qualificat de diftong *capritxós* (??) en certa gramàtica catalana. En canvi, els diftongs catalans, ah! aquests no tenen res de *capritxosos*, són fills de l'etimologia (?), deguts a una llei fonetica, etc., etc.

que'l português i presenta *quatre* terminacions de gerundiu.

Jo he demostrat recentment[1] que la *è* oberta del llatí vulgar ha donat (excepte davant determinades consonants) *e* tancada en català i que la *é* tancada del llatí vulgar ha donat constantment *e* oberta en català *oriental*. El llatí classic tenia una sola *e*, que podia esser llarga o curta; però avent, en el transcurs de temps, la *e* curta esdevingut una *e* oberta i la *e* llarga esdevingut una *e* tancada, ens trobem, en virtut de l'inversió de *ee* operada en el català oriental, que aquest dialecte presenta una *e* oberta o tancada segons que la *e* del llatí classic sigui llarga o curta. Així doncs, una terminació com *ére* (amb *e* llarga, doncs tancada en llatí vulgar) esdevé *èr* (amb *e* oberta), i una terminació com *éndo* (amb *e* curta, doncs oberta en llatí vulgar) esdevé *ént* (amb *e* tancada).

Aquesta terminació catalana *ént* sortida de *endo* llatí, es la que trobem avui dia en tots els verbs en *er* o *re* atons: *neixént*, *creixént*, *coneixént*, *planyént*, *vencént*, *corrént*, *perdént*, *venént*, *rebént*, *riént*, *cloént*, etc. Els verbs en *ir* s'han creat, com en português, un gerun-

1) P. Fabra. — «Les *e* toniques du catalan». — *Revue hispanique*, tome XV. — New-York, París, 1907.

diu en *int*, introduint la *i* de l'infinitiu en el gerundiu, i la nova terminació *int* hi reemplaça l'*ént*, sortit de *éndo*; així tenim *dormint*, *sentint*, *oint*, etc., responent a *dormendo*, *sentendo*, *audendo*, etc. D'una manera analoga, els verbs en *èr* han introduit la *è* de l'infinitiu en el gerindiu, d'on ha nascut una nova terminació de gerundiu: *ènt*. Així, als infinitius *avèr*, *podèr*, *sabèr*, *volèr*, *valèr*, corresponen els gerundius *avènt*, *podènt*, *sabènt*, *volènt*, *valènt*.

Gracies, doncs, a l'existencia dels infinitius en *èr*, el català ofereix la particularitat de distingir les quatre conjugacions llatines en el gerundiu com en l'infinitiu, en oposició a totes les altres llengues literaries:

Llat. vulg.	I-*ando*	II-*endo*	III-*endo*	IV-*endo*
Port.	*ando*	*endo*	*endo*	*indo*
Cast.	*ando*	*iendo**	*iendo**	*iendo**
Cat.	*ant*	*ènt*	*ént*	*int*
Franc.	*ant*	*ant*	*ant*	*ant*
Ital.	*ando*	*endo*	*endo*	*endo*
Rom.	*ind*	*ind*	*ind*	*ind*

Avui sembla que corren mals vents per als infinitius en *èr*. Els gramatics se·ls miren amb

*) *iendo* que·s redueix a *endo* darrera de *ll*, *ñ* (*mullendo*, *tiñendo*) i esdevé *yendo* darrera de vocal (*leyendo*).

mals ulls, rebels com són a les precioses regles i lleis fonetiques que ells se confeccionen; i qui·ls escoltés, s'imaginaria portant una vida migrada molts d'aquests infinitius vigorosos als quals veiem imposar la llur vocal al gerundiu. Fa realment gracia trobar, en alguna gramatica, tal infinitiu en *èr* postergat a l'infinitiu en *re* o aduc totalment rebutjat, i més avall, el gerundiu corresponent marcada escrupolosament amb un accent greu la seva vocal oberta, que deu precisament a aquell infinitiu en *èr*.

Els verbs catalans provinents de la segona conjugació llatina els quals presenten gerundius en *ènt* son aquells en què encara viuen els infinitius en *èr*: verbs com *jaure*, *veure*, *seure*, que han perdut els llurs antics infinitius en *èr*, terminen en *ént* en el gerundiu: desapareguda la causa de la substitució de *ént* per *ènt*, ja no apareix aquesta terminació sinó aquella (*jaiént*, *veiént*, *seiént*). Vosaltres que sembleu inclinats a arreconar *valèr*, *solèr*, etc., tant mateix podrieu esborrar l'accent greu dels gerundius corresponents. Objectareu que la llengua diu *valènt*, *solènt*; però també diu *valèr*, *solèr* i vosaltres els preferiu *valdre*, *soldre*, i aduc insinueu *podre*, *sabre*!

En la llengua antiga trobem *valer*; el llatí — la llengua mare — presenta *valére*; el català

parlat diu encara *valèr*; *valèr* es aduc la forma predominant en el dialecte central; el gerundiu es *valènt* ¿per què prefeririem *valdre* a *valèr*? Un catalanista 'm deia, en una ocasió, que *valdre* li era molt més *simpatic* que *valèr*; *valèr* s'assemblava massa al castellà *valer*: *v*, *a*, *l*, *e*, *r* : les mateixes lletres; *valdre* era evidentment preferible... Tot un tractat de morfologia sentimental! ¿Els nostres literats i els nostres tecnics se deixarien portar també per aquests sentimentalismes de *provincià*? ¿El castellà continuaria exercint la seva influencia pertorbadora aduc en ple periode de descastellanització?

Els nostres savis

COMPARANT les paraules catalanes d'origen llatí amb les paraules llatines d'on provenen, un s'adona tot seguit que una infinitat de mots catalans tenen un nombre menor de sil·labes que·ls mots llatins corresponents. Dels acusatius dissillabics *sólem*, *fócum*, *bónos*, *flóres*, *témpus*, provenen els monosil·labs *sol*, *foc*, *bons*, *flors*, *temps*; dels trisillabs *óperam*, *úngulam*, *sédicim*, *fíliam*, *móriat*, han sortit els dissil·labs *obra*, *ungla*, *setze*, *filla*, *muira*; els monosil·labs *fill*, *pou*, *dit*, *ull*, corresponen als trisil·labs *fíliam*, *púteum*, *dígitum*, *óculum*.

El nombre de sil·labes d'una paraula disminueix quan una vocal es suprimida (es el cas de *flóres*); quan se redueix i ve a fondre-s amb una consonant contigua (es el cas de *fíliam*); quan, vinguda a posar-se en contacte d'una altra vocal, s'hi uneix donant un dif-

tong (es el cas de *móriat*). Ara bé : tots aquests fenomens son prou freqüents en català, i d'aquí ve que moltes paraules catalanes siguin més *curtes* que les corresponents llatines.

Un om comprèn, doncs, perfectament que's digui que, en el pas dels mots llatins a mots catalans, s'opéra tot sovint *un escurçament*, i aduc que's parli d'*una tendencia general* de la nostra llengua a escurçar les paraules llatines. Ara, que aquesta tendencia sigui *una llei fonetica* del català, la llei d'escurçament, això ja es una altra cosa. Es clar que si hi ha un escurçament, aquest obeirà a una llei que podem anomenar llei d'escurçament : però aquesta llei no la tindrem mentres no sapiguem *quins son els fonemes llatins que'l català suprimeix o redueix*. Una cosa es constatar un escurçament, dir que existeix una tendencia a escurçar, i una altra cosa establir la llei o les lleis d'aquest escurçament.

Doncs bé : mossen Nonell i mossen Grandia, — l'inventor de la llei d'escurçament i el seu principal propagador, — comencen confonent aquestes dugues coses. El Sr. Nonell en el seu *Análisis morfològich*, després d'informar-nos que «la tendència general de la llènga catalana es a escursar les paraules llatines», diu a continuació mateix, referint-se

a aquesta tendencia: «L'aplicació d'*aquèsta lley* a les paraules de la llènga llatina forma un dels carácters distintius y'l més principal del català.» Y el Sr. Grandia en la seva *Gramática etimològica* s'expressa així: «Fòra d'aquèsta sílaba (l'accentuada) tot lo restant de la paraula tendèx a pèrdres. Aquèsta *tendència* s'anomèna *llèy d'escurçament*».

Realment estranya de la part de dos gramatics, aquest empleu abusiu de la paraula llei. Cap foneticista donarà mai el nom de llei a la tendencia originadora d'un fenomen, sinó a les condicions en què aquest se compleix. En veritat, els dos gramatics catalans treuen a relluir massa aviat la denominació *llei d'escurçament*. Però, en el fons, això es una cosa d'una importancia secundaria: la qüestió es que, en una banda o altra, ells ens donin *de fet* la *llei d'escurçament;* es dir, que en una banda o altra, ens ensenyin les transformacions foniques que han produit l'escurçament; que·ns facin a saber quins fonemes cauen, quines vocals se redueixen, quins diptongs se formen...

Veiam dones, què ·ns diuen de tot això ·ls Srs. Nonell i Grandia.

El primer ens informa de la caiguda de les desinencies monosil·labiques en els mots variables i, respecte a les sil·labes atones en general

no 'ns diu més que aquestes lluminoses paraules : «La tendència de la llènga catalana es a precipitarse en la pronunciació de les sílabes atòniques que preceèxen a la tònica, y de parar en la accentuada, suprimint la vocal ò la sílaba que venen després d'ella.»

Quant al Sr. Grandia, aquest fa caure totes les sil·labes que segueixen a l'accentuada. Però en la major part dels exemples que posa veiem subsistir alguna cosa de les sil·labes posttoniques : veiem certament la paraula escurçar-se, perdre les vocals d'aquestes sil·labes, deixar caure algunes de ses consonants; però moltes d'aqueixes no desapareixen, i aduc certes vocals no·s pot dir propriament que caiguin. Què es, doncs, el que desapareix? Què es el que subsisteix? Això no se·ns diu. I respecte a les sil·labes anteriors a l'accentuada se limita 'l Sr. Grandia a dir-nos que se·n suprimeixen... algunes.

Una cosa resulta, no obstant, ben clara en en Nonell i en en Grandia, i es que, per la llei d'escurçament, ha de caure sempre l'ultima vocal atona de les paraules variables i tot quant li ve darrera : *nasus* dóna *nas; céntum, cent; amátis, amat*; *ámant, am* (Nonell); *sánctus* dóna *sant*; *témplum, templ ; viaticus, viatg* (Grandia). I això ja es una llei... solament que es falsa.

Apliquem aquesta llei a un nom llatí de la segona declinació, *lócus*. Comparant aquest nom amb el mot català *lloc*, veiem que'l primer presenta en el singular diferentes formes, *lócus*, *lóci*, *lócum*, *lóco*, mentre que'l segon no n'presenta sinó una: *lloc*. Aquesta forma única, de quina llatina prové? Vet-aquí un problema que han estudiat i resolt els romanistes: la forma actual ve de l'acusatiu, es *lócum*, que ha donat *lloc* (en el cas present, *lócus* auria donat *lloes*, *lóca* auria donat *llou*). Doncs bé: per als Srs. Nonell i Grandia el tal problema no existeix, totes les formes donen *lloc*. En efecte, agafem *lócus*, *lóci*, *lócum*, *lóco*, apliquem-hi la llei d'escurçament, i les desinències desapareixeran totes, i s'obtindrà en tots els casos *lloc*. I, en el plural, *lóci*, *lócis*, *lócos*, donaran igualment *lloc*. Analogament: *cárus* i *cára* donen amdós *car*; *filius* i *filia*, amdós *fill*: les sis formes de l'indicatiu present *ámo*, *ámas*, *ámat*, *amámus*, *amátis*, *ámant*, donen respectivament *am*, *am*, *am*, *amam* *amat*, *am*....

Ara bé: si'l present d'indicatiu se conjuga realment d'altra manera, i el plural de *lloc* no es *lloc*, sinó *lloes*, i el femení de *car* no es *car* sinó *cara*, això es degut (sempre segons els Srs. Nonell y Grandia) a l'existencia de dugues noves lleis que limiten l'acció de la

d'escurçament : la llei de distinció i la llei d'eufonia.

«L'objecte de la primera, — diu el Sr. Nonell, — es evitar la confusió que resultaria de solament escursar les paraules llatines.» I a continuació indica el mitjà de què's val la llengua per evitar-la : conservar certes desinencies. El masculí *filius* i el femení *filia*, per exemple, aurien de donar tots dos, per escurçament, la mateixa paraula *fill* : donc la llei de distinció evitarà aquesta confusió conservant una de les dues desinencies -*us* o -*a*: i, en efecte, la desinencia -*a* del femení deixa de caure, formant-se així el femení *filla*, diferent del masculí *fill*.

Però aquesta llei que fa que 's conservi la distinció entre les formes *filius* i *filia*, volera que desaparegui la distinció entre les formes *cantábam* i *cantábat*, que donen totes dugues *cantava* (*jo cantava*, *ell cantava*). I un om no pot sinó preguntar-se quina deu esser aquesta llei de distinció, l'objecte de la qual es evitar la confusió que resultaria de solament escurçar les paraules llatines», però que no evita aquesta confusió sinó en determinats casos. En va cercaríem en en Nonell la respota a aquesta pregunta, es dir, l'*enunciat* de la llei. L'autor ens parla certament d'una llei de distinció... però s'oblida de donar-nos-la!

No volguem saber, doncs, per què en alguns casos s'evita la confusió de dues formes que l'escurçament vindria a confondre, i en els altres una tal confusió es tolerada; ni pretenguem saber per què 's conserva tal desinencia i no pas tal altra, la desinencia de *fília* i no pas la de *fílius*, per exemple. Unicament, quan veiem persistir la *-a* de *fília*, sapiguem que la raó de la seva persistencia es que aquesta evita una confusió. I en això consisteix la llei de distinció del Sr. Nonell.

Però, — preguntem ara nosaltres, — i si ni això tant sols fos veritat? Hi ha motius per a dubtar-ne; perquè si la raó de la persistencia de la *-a* en la paraula *fília* es que aquesta *-a* estableix una distinció, sembla que una *-a* que no 's troba en aquest cas (es dir, que no estableix cap distinció) no auria pas de persistir, i, no obstant, persisteix : totes les *as* finals persisteixen. Aquí estan, per exemple, els mots *candela* i *pœna*, que, per escurçament, aurien de donar *candel* i *pen* : aquestes dues formes no venint-se a confondre amb cap altra paraula, la llei de distinció no sembla pas que·y agi de tenir res que veure; un esperaria, doncs, que les paraules catalanes provinents de *candela* i *pœna*, fossin *candel* i *pen*. I, en efecte, són... *candela* i *pena*.

Podria ocorre un dubte : que la persisten-

cia de la *-a* final en les paraules *candela* i *pena*, s'expliqués per la tercera llei. Però aquesta llei es la d'eufonia, que, com veurem ara mateix, no pot tenir res que veure amb aquelles dues paraules. Les *a* final de *candela* i *pena* roman, per consegüent, inexplicada.

La llei d'eufonia ve a dir així : sempre que per l'escurçament resultaria una combinació de consonants *impronunciable*... o *dificil de pronunciar*, s'introdueix una vocal eufonica, que es la *e*... o *una altra vocal*. Exemple : *templum* dóna per escurçament *templ* : però *templ* es impronunciable; dones s'hi afegeix una *e*, i resulta *temple*.

Però per què, en aquest cas, la *e* i no una altra vocal? Això no ·u diu la llei. Es més : no solament no sabem per la llei quina ha d'esser la vocal eufonica en cada cas, sinó que ni sisquera sabem ben bé en quins casos cal afegir una eufonica. Perquè, què volen dir amb això d'una combinació impronunciable o dificil de pronunciar? L'eufonia es una cosa molt elastica : pregunteu sobre l'eufonia de una combinació determinada a un castellà i a un alemany. El Sr. Nonell i el seu imitador ens avien d'enumerar aquestes combinacions impronunciables de què parlen. La mateixa combinació *mpl* final, un balear la pronuncía sense necessitat d'afegir cap nova vocal a la paraula.

El Sr. Grandia dóna com a exemples de la llei d'eufonia *temple* i *viatge*. Examinem ara 'l cas de *viatge* : *viáticus* donaria per escurçament *viatg*,que seria impronunciable i demaria una *e* eufonica; d'on : *viatge*. Però veiam, no tenim en la llengua la paraula *Maig*? *Maig* sona *matx* : i existint *matx*, no es possible *viatx*? per què, dones, *viatge?*

Fullejant l'*Análisis morfològich* del Sr. Nonell, trobariem a cada pas, en els capitols dedicats a l'estudi del nom,exemples de vocals eufoniques com la *e* de *viatge* y de lletres distintives com la *a* de *candela*. No obstant, les aplicacions més curioses de les dues lleis de distinció i d'eufonia no's troben potser en el nom, sinó en el verb. Rars són els temps de la conjugació en què no vegem intervenir totes tres lleis conduint als resultats més inesperats. No cal sinó fixar-nos en un temps qualsevol, el primer de tots, per exemple : l'indicatiu present dels verbs de la primera.

Se tracta d'explicar les sis formes *am, ames, ama, amam, amats, amen* : i l'explicació es com segueix :

L'indicatiu present de *amare* es *ámo, ámas ámat, amámus, amátis, ámant*. Aplicant-hi la llei d'escurçament, resulta, com hem vist : *am, am, am, amam, amat, am.*

Fixant-nos en el singular, veiem que les

tres persones resulten identiques. Però hi ha una llei de distinció, que té precisament per objecte «evitar la confusió que resultaria de solament escurçar les paraules llatines», i l'existencia d'aquesta llei ens permet esperar que en algunes persones subsistiran certs elements de les desinencies. En quines persones i quins elements, això ja no 'ns ho diu la llei de distinció.

La cosa passa aquí de la manera següent: La desinencia es suprimida en la primera persona i persisteix *en part* en la segona i en la tercera. Essent aquestes dues *ámas*, *ámat*, qualsevol esperaria *ams*, *amt*. Doncs no: *ámas* conserva precisament la consonant i dóna *ams*, i *ámat* conserva precisament la vocal i dóna *ama*.

Tenim doncs en el singular *am*, *ams*, *ama*, les tres persones distintes, les tres formes pronunciables. Un creuria que son ja les tres formes definitives. Doncs no: la segona persona no es *ams* sinó *ames*. Per què? *Perquè 'ls antics escriptors catalans, no contents amb la distinció que establia la* s *«n'hi van afegir una altre, qual fou la interposició de una* E *entre la darrera lletra de la radical i la dita* s.»

Aquí un om resta espalmat: ¿es que 'l català, — se pregunta un om, — es una invenció dels seus antics escriptors? Es que les seves

formes, que un creu filles de transformacions fonetiques graduals i *inconcients* o degudes a l'analogia, han estat establertes per mitja dotzena de lletrats? Així deu aver estat, puix que a ells devem la *e* de *ames*!

Però, aduc admetent això, com s'explica que'ls nostres antics escriptors no estiguessin contents amb la distinció que establia la *s*? O, per expresar-nos com el Sr. Nonell, quina fou la *raó filosofica* de l'intercalació de la *c*? Resposta : establir una distinció entre aquesta segona persona de l'indicatiu present i la segona persona del present de subjuntiu, que era *ams*. (Primitivament, el present de subjuntiu feia, com un om sab : *am*, *ams*, *am*, *amem*, *amets*, *amen*)

Els antics escriptors afegeixen, doncs, una *c* a l'*ams* d'indicatiu per distingir-lo de l'*ams* de subjuntiu. Però, — oh desgracia! — aquest *ams* de subjuntiu, — no sabriem pas dir per quina *raó filosofica*, — s'allarga, també, i pren precisament una *e*, esdevé... *ames!*

Passem al plural. La tercera persona *ámant*, perdent la seva desinencia, se redueix a *am*; però es clar que s'aurà evitat la seva confusió amb la primera persona del singular conservant alguna lletra de la desinencia. Quina? Aquí li ha tocat romandre a la *n*: *ámant* ha donat *amn*.

Les altres dues persones del plural són *amámus, amátis*, i, escurçades, *amam, amat.* Un diria que aquestes han de subsistir així, puix són perfectament distintes de les altres i distintes l'una de l'altra. Doncs no : *amat* pren encara una *s* distintiva. Per què? Segurament els nostres antics escriptors devien creure convenient fer-ho així : no contents amb la distinció que establia la *t*, devien voler-n'hi afegir una altra, *qual fou* l'addició d'una *s*.

Tenim, doncs, després d'aquesta aplicació podriem dir matematica de les lleis d'escurçament i de distinció, l'indicatiu present : *am, ames, ama, amam, amats, amn.* Ara intervé la llei d'eufonia. La forma *amn* es impronunciable, té de pendre una vocal eufonica. Quina pren? Una *e*? Allavors la forma definitiva serà *amne* (de *amn, amne*, com de *himn, himne* y de *templ, temple.*) Doncs no, per centesima volta! Aquí l'eufonica no·s pose al darrera, se posa al mig : *ámant* dóna *amen.*

I, cosa remarcable, aquesta persona per a la qual ha calgut fer aplicació de totes tres lleis, sense exceptuar la de *distinció*, ens resulta identica a la corresponent del present del subjuntiu! Indubtablement li auria valgut més pendre una altra eufonica.

Com se veu, en el pensament del senyor

Nonell, sempre que subsisteix una lletra d'allò que ell nomena desinencies atones, es que 's tracta d'una eufonica o d'una distintiva. Tota la seva teoria de les formes catalanes consisteix en això : una forta tendencia a escurçar els mots llatins vol que siguin suprimides totes les desinencies atones sense excepció : però un desig de claredat i exigencies d'eufonia fan que determinades lletres resisteixin victorioses l'acció corrosiva de l'escurçament : aquestes lletres són les que veiem persistir : les distintives i les eufoniques. Teoria irreproxable... si unicament aquestes distintives i eufoniques fossin en realitat distintives i eufoniques. Però, ben al contrari, les veiem sovint apareixer sense que un motiu qualsevol de distinció o d'eufonia pugui explicar la llur persistencia; caure en molts casos en què la llur persistencia auria evitat la confusió de formes primitivament distintes; i aduc produir algun cop confusions en lloc d'evitar-les, tot i posar-hi les mans els nostres antics escriptors.

No : les tres preteses lleis d'escurçament, de distinció i d'eufonia ni són lleis, ni expliquen res. Ningú que desconegués el català podria per mitjà d'elles endevinar o deduir amb seguretat una sola forma nominal o verbal catalana. Són tendencies mal definides, el re-

sultat de les quals pot esser l'un o l'altre, el que un vulgui, el que convingui. Tot se redueix en el fons a treure allò que's veu que ha caigut i dir : «llei d'escurçament», i a deixar allò que's veu que ha subsistit i dir : «llei de distinció» o «llei d'eufonia.»

Una observació superficial dels fets ens ensenya que una fonemes cauen i altres persisteixen més o menys modificats. Per explicar-nos aquests fenomens se'ns revela una tendencia capital de la nostra llengua, se'ns donen (?) tres lleis generals de transformació, se'ns escriu tot un llibre, i després de tot això... sabem que, en efecte, uns fonemes cauen i els altres subsisteixen; però les condicions en què aquests fenomens se realitzen, *les llurs lleis*, ens són encara perfectament inconegudes.

I un miracle fóra ni tant sols entreveure-les a través de les raons i contra-raons del Sr. Nonell i de les etimologies fantastiques del Sr. Grandia.

Una llei d'escurçament

TOT-OM sab prou que la majoria dels mots llatins, en el llur pas a catalans, han sofert una reducció en el nombre de les llurs sillabes. Constatant aquest fet, dient que·l català escurça o tendeix a escurçar les paraules llatines, els nostres gramatics ja creuen aver enunciat una llei fonetica, la llei d'escurçament. Es com si un fisic, després de recordar el fet que tots els cossos tendeixen a caure, creia ignocentment aver enunciat una llei fisica, la llei del caïment dels cossos.

No : no ·ns es donat parlar de llei o de lleis d'escurçament fins a saber *com* s'escurcen les paraules llatines a l'esdevenir catalanes, fins a saber quines vocals llatines desapareixen, quines vocals se consonantifiquen, quines vocals esdevenen subjuntives... Però tot això ja es més dificil que acontentar-se a constatar que ·l català tendeix a escurçar les paraules

llatines i batejar pretenciosament aquesta tendencia amb el nom de llei d'escurçament. Es veritat que·ls filolegs catalans tenien la tasca singularment simplificada pels treballs realitzats pels romanistes d'altres terres; però nosaltres no·ns preocupem de l'estat de la ciencia afòra de casa, i els treballs den Diez i dels seus continuadors ens són perfectament inconeguts.

En qualsevol fonetica francesa, trobareu, per exemple, una llei de transformació coneguda amb el nom de llei de Darmesteter. Se refereix a les vocals de les sil·labes anteriors a l'accentuada. Imagineu-vos un mot com *hospitále* accentuat en la tercera sillaba; *hospitále* porta ja en llatí vulgar un accent secundari en la primera sillaba, es pronunciat *hóspitále*, i el francès, en la seva forta tendencia a suprimir les vocals post-toniques, deixa caure igualment la *i* de *hóspi-* y la *e* de *tále*: *hóspitále* hi esdevé *hosp-tel* (d'on *hostel*, *hôtel*). D'aquí la llei de Darmesteter, que diu: en sil·laba no inicial situada immediatament davant de la sil·laba dominant, el francès suprimeix totes les vocals llatines llevat la *a*: *hospitále hôtel*, *bonitáte bonté*, *manducáre manger*, *cerebéllu cerveau*, *paroláre parler*, *venir-hái viendrai*.

Davant tant sols d'aquesta mitja dotzena

d'exemples, si un om para esment que·ls mots catalans corresponents són *ostal*, *bondat*, *menjar*, *cervell*, *parlar*, *vindré*, tot seguit sospitarà que la llei de Darmesteter deu esser també aplicable a la nostra llengua. Així es, en efecte, i no cal fer per convence-sen sinó multiplicar els exemples francesos i examinar les paraules catalanes corresponents:

Cer(e) fóliu	*cerfeuil*	*cerfull*
Cin(e)rárìu	*cendrier*	*cendrer*
Blasph(e)máre	*blâmer*	*blasmar*
Ver(e)cúndia	*vergogne*	*vergonya*
Dod(e)cina	*douzaine*	*dotzena*
El(ee)mósyna	*aumône*	*almoina*
Vend(e)r-há	*vendra*	*vendrà*
Vol(e)r-há	*voudra*	*voldrà*
Fil(i)cária	*fougère*	*falguera*
Jud(i)cáre	*juger*	*jutjar*
Al(i)qúnu	*aucun*	*algú*
Sept(i)mána	*semaine*	*setmana*
Civ(i)táte	*cité*	*ciutat*
Tax(i)táre	*táter*	*tastar*
Com(i)tátu	*comté*	*comtat*
Cum-in(i)tiáre	*commencer*	*començar*
Coll(o)cáre	*coucher*	*colgar*
Mansi(o)náta	*maisniée*	*mainada*
Sing(u)láre	*sanglier*	*senglar*
Misc(u)láre	*méler*	*mesclar*

Cons(u)túra	*couture*	*costura*
Ung(u)láta	*onglée*	*unglada*, etc.[1]

En Darmesteter ens dóna, doncs, feta una llei de trasformació del català. Però nosaltres no·ns hem pres la pena d'estudiar fonetica, i, en les nostres gramatiques istoriques i etimologiques, quan fa ja més de 25 anys que la llei de Darmesteter es descoberta, no sabem dir altra cosa sobre·l tractament de les vocals pretoniques, sinó que·l català tendeix a precipitar-se en la pronunciació de les sil·labes anteriors a l'accentuada, que suprimeix alguna de la vocals d'aquestes sil·labes i que tendeix a suprimir-les... totes!

No desesperem, perxò: amb temps i perseverancia, molt serà que algun dia no fem la descoberta de... la llei de Darmesteter!

---

1) Altres exemples catalans: *ten(e)rúmen tendrum, acc(e)ptóre astor, pot(e)r-hà podrà, med(i)cína metzina, il(i)cína alzina, domn(i)célla donzella, cap(i)téllu cabdell, lim(i)táre llindar, auctor(i)cáre atorgar, foll(i)cátu folgat, pect(o)rále pitral, arb(o)réta arbreda, col(o)rátu colrat, lep(o)ráriu llebrer, hon(o)ráre onrar.*

Les nostres gramatiques didactiques

I

DEIA jo, en un meu article, que les nostres gramatiques didactiques no són pas millors que les pitjors castellanes. Sé que això va semblar una exageració a més d'un.

En el meu article feia precisament al·lusió a una petita gramatica catalana que·m guardarà de mentir [1] : mireu els disbarats que contenen dugues tristes planes de les cent vuitanta vuit que té ·l llibre.

Comença la plana vuit dient que la *g* catalana de *verge* se pronuncía com la *g* francesa de *vierge* i com la *g* italiana de *vergine*, cosa absolutament impossible, puix que la *g* de *vierge* i la *g* de *vergine* son dos sons per-

---

1) *Resum de gramàtica catalana* pel prof. Emili Vallés.

fectament distints. A continuació avem esment que la *g* de *boig* sona com la *g* de *ginesta*. I, en una nota que ve a arrodonir el paragraf dedicat a la lletra *g*, llegim: «El sò gutural de la *g* castellana (vol dir el sò de *j* castellana) és completament desconegut en català. En català no hi ha cap sò gutural.» Ara bé, tant *gutural* es la *g* de *gente* com la *g* de *gota*, i aquesta no es pas desconeguda en català.

Acaba la plana nou dient que la *z* catalana té un sò especial (?) i invariable, igual al de la *z* italiana. L'autor ignora, com se veu, que la *z* italiana té DOS sons, l'un sord (per exemple, en *calza*) i l'altre sonor (per exemple, en *zona*)... cap dels quals es precisament igual al de la *z* catalana de *colze*, *onze*, *catorze*, *zero*, etc.

Si l'autor sembla tenir idees molt vagues sobre la pronunciació de l'italià, no deuen esser gaire més exactes les que té sobre la pronuncia castellana, puix, en la mateixa plana nou, ens diu que en castellà la *v* sona diferentment que la *b* i que la *x* catalana 's pronuncía com la *ch* castellana, es dir que la *x* de *coixa* sona com la *ch* de *coche*!

En una d'aquestes dugues planes, trobem encara aquesta inexactitut: que s'ha perdut l'ús de la lletra *j* davant de *e*, com si, en efecte, dingú no escrivís *Jesús*, *Jerusalem*, *jeya*, *objecte*, etc., etc.

I, sense moure-ns d'aquestes dugues planes, podem veure com l'autor nomena *dolça* la *g* de *gust* en oposició a la *g* de *verge*, que és tant *dolça* com aquella, i com nomena *xiulant* la *s* de *camisa* en oposició a la *s* de *salut*, que es també *xiulant*, es dir sibilant.

Pareu bé esment: en solament dugues planes els nois aprenen que la *g* francesa es igual a la *g* italiana, que la *z* italiana té un sò invariable, que avui dia ja no·y ha dingú que escrigui *j* davant de *e*, que la *z* es una *xiulant* però no la *s*, i que·ls castellans pronuncíen la *v* com els del Camp de Tarragona i pronuncien *coixe* en lloc de *coche!*

No-res-menys aprenen que cal escriure *llingüistica* en lloc de *lingüistica*, *zafir* en lloc de *safir*, *a n'algun* en lloc de *en algun...*

I, finalment, aprenen que es perfectament licit emplear el *doncs* il·latiu com a conjunció causal: una veritable falta de gramatica! Disbarat que, naturalment, no podia faltar en l'obra d'un fervent descastellanitzant.

Perquè l'autor es un fervent descastellanitzant, i el seu llibre, amb tots els seus defectes, té indubtablement un gros merit, el de trobar-s'hi arreplegades un nombre extraordinari de pensades i troballes dels nostres descastellanitzants. Així, en una campanya que s'emprengués contra aquest nou flagell

de la nostra llengua, un tal llibre vindria a facilitar singularment la tasca.

Algun dia ·ns en aprofitarem.

II

Deixeu-me suposar un moment que l'obreta de què parlavem en el nostre darrer article ha estat adoptada a l'escola catalana del districte tal. En uns examens que s'hi celebressin, sentiriem coses com aquestes. (Un descastellanitzant me corregiria: «S'ha de dir HI *sentiriem*, DONCS l'omissió de HI és un castellanisme.»)

— Digues, noi, en català hi ha paraules atones? paraules no accentuades? — No, senyor, no n'hi ha; perquè «totes les paraules tenen accent prosodic en una o altra vocal.» (Sens dubte en el pensament del autor, *a*, *en*, *per*, etc., no són paraules.)

— I sabs alguna diferencia notable entre les vocals castellanes i les catalanes?—Si, senyor: «que en castellà totes les vocals són toniques.» (*Toniques* vol dir *accentuades*: quina es, doncs, la diferencia entre *cántara*, *cantara* i *cantará*?)

— Com se nomenen en català les paraules que porten l'accent en la sil·laba antepenul-

tima?... ai! vull dir «*avant*-penultima» (no·m recordava que·ls castellans diguessin *antepenúltima* i els francesos *antépénultième*!...) — Se nomenen *esdrújules*. (Així catalanitza un descastellanitzant a ultrança la paraula italiana *sdrucciolo*.)

— Com s'escriu la vocal atona *fulles*? — amb *e*: *fulles*.— I la de *cantes*?— Amb *a*: *cantas*. — I la de *canten?* — Amb *a*: *cantan*. — Per què?—No sabria dir-ho. (Hem de confessar que nosaltres tampoc.)

Passem a la morfologia.

—Digues, noi, el femení de certs noms no·s pot formar afegint al masculí la terminació *essa*? — No, senyor: *esa*. Ex.: *jutge jutgesa*. (Nosaltres creiem ingenuament que·s deia *jutgessa*, *mestressa*...)

— I digues, quins són els noms en *s* que en el plural doblen la *s* davant la terminació *os*? — Els mateixos que alguns escriuen amb *ç*. (Així *pas*, *nas*, *interès*, *progrés*, *congrés*, *excés*, *òs*, *ós*, *cos* i tants d'altres que ningú no ha pensat mai d'escriure amb *ç* fan, en efecte el plural,... *passos*, *nassos*, *interessos*...)

— I quins adjectius són invariables?— Els terminats en *l*. (Exemples: *mal mala*, *sol sola*, *paral·lel paral·lela*, etc., etc.)

— Com formen el femení·ls adjectius en *s*? — Els monosil·labs doblen aquesta *s*. (Ex: *ras rasa*, *gris grisa*, *llis llisa*, etc., etc.)

—Se declina ·l nom català? —Sí, senyor, Ex.: nominatiu *pare*, genitiu *pare*, acusatiu *pare*... (Pel qual paradigma se pot veure que, en efecte, en nom català... no·s declina).

Passem a la sintaxi. (Aquí recordem allò de que·l català ha de tenir «sintaxi propria» i ens sentim, nosaltres també, descastellanitzants a ultrança.)

—Digues, digues, noi, com se formen els temps compostos dels verbs catalans? En el català que tu i jo parlem, pobres barcelonins, se formen mitjançant l'auxiliar *aver*; però jo·t pregunto com se formen en la «llengua catalana», que ja sabs que no cal confondre amb «el català que ara·s parla». —Se formen mitjançant els dos auxiliars *aver* i *ésser*. —Bé, i sabs els verbs intransitius amb quin auxiliar se conjuguen? —Amb l'auxiliar *ésser*. (Es dir que cal dir: *Era plogut tot lo dia. Seria semblat que no voliem fer-ho*...)

—S'usa mai la preposició *a* davant del terme directe d'acció? —Mai, (Ex.: *Avui t'he vist* A TU... Es veritat que aquest *a tu* és en «l'horrible» català que ara·s parla. Però aquest altre exemple: *Per saviesa coneixia hom Deu e* A SI *mateix* és de... Tirant lo Blanc!)

—I, en aquesta «llengua catalana», que ja sabem que es tota altra que «l'horrible català» que tu i jo parlem, en quins casos el par-

ticipi passat concorda amb el complement passiu? — Sempre! — Sempre? — Menys quan al proferir el participi, no pensem «ab» el complement. (Ja es distracció! Però 'l més estrany es que en una llengua que ningú parla, — la llengua catalana que no cal confondre, etc.— un om pugui tenir AYTALS distraccions!)

El diftong francès «oi»

Pocs són els sons llatins que han passat per una seria tant gran de modificacions com les que ha sofert la vocal *e* tancada en el nord de França, mitjançant les quals, en mots com TÉLA, HABÉRE, ha acabat per esser pronunciada *uà*: *tuál*, *avuár*.

Mentre que en certs parlars romanics, com l'italià, la *e* tancada (aquest sò en que vingueren a confondre-s la *e* llarga i la *i* breu del llatí literari) ha arribat intacta fins als nostres dies, en francès ja en el VIII^en^ segle, sofria una modificació considerable: situada a la fi d'una sil·laba, s'allargava, perdia la seva omogeneitat i esdevenia *éi*, després *èi*; un mot com *tela* esdevenia *teile*. *La Cantinèle d'Eulalie* (any 900) presenta ja *haveir*, *saveiet* (SAPÉAT.)

El diftong *èi*, sortit de *e*, persisteix encara en els parlars francesos occidentals; però en

el centre, continúa transformant-se: en el XIIIen segle, un mot com *téla* ja no sona *tèile* sinó *tòile*. El diftong provinent de *e* tancada vingué així a confondre-s amb el diftong resultant de la combinació d'una *o* (provinent de *o* tancada o de *au*) amb una *i*, en paraules com *dortoir* (DORMITORIU) i *joie* (GAUDIA).

El francès modern escriu encara *toile*, *avoir*, *dortoir*, *joie*, d'acord amb la pronuncia del XIIIen segle; però 'l diftong *oi* no ha persistit pas, sinó que ha continuat transformant-se i ha acabat per donar la combinació actual *uá*: tot-om sab que *toile*, *avoir*, *dortoir*, etc., sonen *tuál*, *avuár*, *dortuár*. Les etapes intermediaries han estat *òe*, *oé*, *oè*, *uè*.

L'evolució de l'antic diftong francès *oi* ha donat lloc a dues qüestions gramaticals interminables, que no han estat definitivament resoltes fins a mitjans del XIXen segle. Ens referim a la lluita entre la pronuncia *oè*, considerada com a normal desde 'l XIVen segle, i la pronuncia *uá*, apareguda a París en el XVIè, i a la lluita entre les pronuncies *oè* i *è* en paraules com *savoit*, *monnoie* etc. (avui escrites *savait*, *monnaie*). Dues pronuncies populars *uá* i *è* tendint a eliminar *oè*, la llengua literaria s'esforça llarg temps a mantenir aquesta pronuncia; *uá* i *è* han acabat per imposar-se, però la llur implantació ha estat lentissima

gracies a la resistencia formidable de la llengua literaria.

Apareix la pronuncia *oà*, *uà*, comença a estendre-s entre ·l poble de París, i tot seguit l'assenyalen els gramatics com a una pronuncia viciosa, una corrupció deplorable del *oè* tradicional, un *parisienisme* que cal vitar a totes passades. Res no detura, perxò, els progressos d'aquest *oà* del «menu peuple parisien»; passat el XVII^en^ segle, el veiem invadir rapidament el parlar de la gent instruida. Desde aquest moment, *oè* es ben mort: París diu *uà*, i han d'esser inutils tots els esforços que un om faci per mantenir la pronuncia oficial *oè*. La resistencia de la llengua literaria ha estat tenaç per sobre de tota ponderació; durant tot el XVIII^en^ segle, *oè* compta amb innombrables partidaris, i l'any trenta de la centuria prop-passada encara trobem qui manté aquesta pronuncia arcaica: avui, com sabem, totes les gramatiques franceses ensenyen que·l diagraf *oi* sona *uà*. (Si la cosa agués passat a Catalunya, es segur que encara fariem gramatiques prescrivint *oè* i combatent furiosament *uà*: un *barcelonisme*!)

Un altre exemple de resistencia de la llengua literaria a consagrar una innovació de la llengua parlada, el trobem en el manteniment del diagraf *oi* en paraules com *savait*,

monnaie, durant llarg temps escrites *savoit*, *monnoie*, malgrat pronunciar-se *savè*, *monè*. Feia molt que la llengua avia reduit *oè* a *è* en aquests mots, quan Berain, el 1675, proposa escriure-ls amb *ai* en lloc de *oi;* però aquesta reforma ortografica, ja llavors tardana, no aconsegueix el seu triomf definitiu fins ben entrat el XIX^en^ segle; adoptada per Voltaire el 1751 (*Siècle de Louis XIV*), no aconsegueix, en efecte, esser admesa per l'Academia fins el... 1835! (A Catalunya encara pot-ser hi auria algú que s'obstinaria a mantenir la grafia *oi*, aquí que conservem preciosament aduc les menuderies cal·ligrafiques dels nostres avis).

* * *

El llegidor ja pot compendre a qui endrecem especialment aquest article: a aquells que creuen qüestió d'una mica de bona voluntat i obediencia no diem ja immobilitzar la llengua, sinó tornar-la al mateix-mateix estat en que·s trobava per allà al XV^en^ segle; i també a aquells que perden deplorablement el temps anatematitzant el parlar barceloní en la creença que es altament convenient i possible deslliurar la llengua literaria moderna de l'influencia que·y exerceix el llenguatge de Bar-

celona, a bon dret i irresistiblement. Als uns i als altres recomanem que estudiin detingudament l'istoria d · les lluites entre les pronuncies *oè* i *uà*, entre les pronunci s *oè* i *è* i entre lés grafies *oi* i *ai* en el francès modern.

TAULA

	Pag.
L'obra dels nostres descastellanitzants.	7
El *doncs* causal I.	14
» » » II	18
La combinació pronominal *els hi*. . .	23
Traducció de l'expressió relativa castellana *el que*.	30
L'article neutre	34
Les preposicions atones *de*, *en* i *a* davant de la conjunció *que*	41
Les terminacions *encia* i *ancia* . . .	46
Catalanització dels adjectius en *undus*.	50
Formes verbals guturalitzades . . .	57
Les formes *veiés* i *vegés*.	65
Entorn de les formes *valer* i *valdre* I .	72
» » » » » » II .	80
» » » » » » III.	86
Els nostres savis	92
Una llei d'escurçament.	106
Les nostres gramatiques didactiques I.	110
» » » II.	113
El diftong francès *oi*.	117

OBRES DE L'AUTOR

	Ptes.
Ensayo de gramática de catalán moderno (agotada).	
Silabari català.	1
Tractat d'Ortografia catalana. . .	1'50
Contribució a la Gramatica catalana.	2
Qüestions de gramatica catalana .	0'50

OBRES DE VENDA

EN LA

LLIBRERIA «L'AVENÇ»

DE JACINTO VERDAGUER

	Ptes.
Jesús de Nazareth	1
Flors del Calvari	3
La Mellor Corona	3
En paper de fil	6
Corpus Christi	1'50
En paper de fil	3
Eucaristiques	5
En paper de fil	10
Rondalles	3
En paper de fil	6
Discursos	2
En paper de fil	4
Al Cel	2
Viatges	0'50
Excursions	0'50
Flors de Maria	0'50
Dietari d'un pelegrí a Terra Santa	0'50
Prosa florida	0'50
Folk-lore	1
En paper de fil	2
Cantic dels Cantics, precedit d'**Els Jardins de Salomó**	1
En paper de fil	2
Colom, seguit de **Tenerife**	1
En paper de fil	2
Perles del «Llibre d'Amic e d'Amat», den Ramon Lull	1
En paper de fil	2

CANÇONS CATALANES

ARMONITZADES PER

ENRIC MORERA

POPULARS

	Ptes.
Els Segadors.	0'50
Plany.	0'50
El Compte Arnau.	0'50
La Mala nova.	0'50
El Rossinyol . . . . . , . . .	0'50
Sant Ramon.	0'50
Montanyes de Canigó	0'50

Les set cançons, en un volum enquadernat.

5 pessetes

ORIGINALS

Marinesca	1'50
La Nostra nau.	1'50

PC Fabra, Pompeu
3823 Questions de gramatica
F32 catalana

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY